

Sosiaaliset suhteet ja toimijuus maahanmuuttotaustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnoissa

Goran Ivanis

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustiede

Kasvatustieteiden laitos

Turun Yliopisto

Lokakuu 2021

*Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.*

TURUN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden laitos,
Kasvatustieteiden tiedekunta

IVANIS, GORAN: Sosiaaliset suhteet ja toimijuus
maahanmuuttotaustaisten nuorten toisen asteen
koulutusvalinnoissa

Pro gradu, 75 sivua, 5 liitesivua

Kasvatustiede

Lokakuu 2021

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa tarkastelen maahanmuuttotaustaisten nuorten toimijuuden rakentumista sosiaalisten suhteiden kautta toisen asteen koulutusvalinnassa. Tutkimukseni teoreettisena lähtökohtana on sidoksellinen ja relationaalinen toimijuus. Hyödynnän kahdeksalle 14–16-vuotiaalle maahanmuuttotaustaiselle nuorelle tekemiäni haastatteluja aineiston analyysissä. Analyysi tehdään aineistolähtöisesti teemoittelemalla.

Tutkimuksen tulosten mukaan haastatelluilla nuorilla toisen asteen koulutusvalinnassa toimijuuden kannalta merkityksellisiä suhteita ovat suhteet vanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin, ystäviin ja koulun henkilökuntaan. Suhteilla oli erilaisia vaikutuksia ja nämä vaikutukset jäsenten kuuteen suhdetyyppiin: *paine, ohjaus ja tieto, mahdollisuus, inspiraatio, tuki sekä sosiaalinen identifiointi*. Maahanmuuttotausta oli vaikuttamassa kolmessa ensin mainitussa suhdetyypissä.

Tämä tutkimus tarjoaa uuden tavan jäsentää maahanmuuttotaustaisten nuorten toimijuutta ja samalla se toimii myös lähtökohtana maahanmuuttotaustan vaikutusten tarkempaan tutkimukseen tulevaisuudessa. Esittelen pohdinnassani yhden tällaisen tutkimukseni tarjoaman lähtökohdan maahanmuuttotaustaisten toisen asteen oppilaiden koulutuspuddokkustekijöiden tutkimiseen.

Asiasanat: toimijuus, maahanmuutto, toisen asteen koulutus, nuoret, koulutusvalinnat

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 MAAHANMUUTTO	9
2.1 Suomen maahanmuuttokonteksti	11
2.2 Maahanmuutto yksilön ja yhteisön tasolla	14
2.3 Maahanmuutto nuoren näkökulmasta	17
3 KOULUTUSSIIRTYMÄT	20
3.1 Yhdeksännen luokan valinta	21
3.2 Oppilaanohjaus	23
3.3 Maahanmuuttotaustaiset nuoret siirtymässä	24
3.4 Perhetaustan vaikutus nuoren koulutussiirtymiin	25
4 TOIMIJUUS.....	28
4.1 Toimijuus nuoruudessa	29
4.2 Etnisyys, identiteetti ja toimijuus.....	30
4.3 Sidoksellinen toimijuus	32
4.4 Relationaalinen toimijuus	33
4.5 Toimijuus sosiaalisten suhteiden näkökulmasta	35
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	37
5.1 Tutkimuskysymykset	38
5.2 Teemahaastattelu	39
5.3 Tutkimusjoukko	40
5.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	40
5.5 Luotettavuus	42
5.6 Eettisyys	43

6 TULOKSET	45
6.1 Valinnan kannalta merkitykselliset sosiaaliset suhteet	45
6.2 Sosiaalisten suhteiden merkitys tutkimuksen nuorten toimijuuteen	49
6.2.1 Inspiraatio	49
6.2.2 Paine.....	50
6.2.3 Tuki.....	52
6.2.4 Ohjaus ja tieto	54
6.2.5 Mahdollisuus	55
6.2.6 Sosiaalinen identifikaatio	56
6.3 Maahanmuuttotausta toimijuutta muovaavissa suhdetyypeissä	57
7 POHDINTA	60
7.1 Suhteiden merkitys laajemmassa kontekstissa	64
7.2 Tämän tutkimuksen anti	65
LÄHTEET	70
LIITTEET	80
LIITE 1 Aineisto-otteita analyysin teemoittelusta	80
LIITE 2 Teemahaastattelun runko	84

TAULUKOT

Taulukko 1. Valinnan kannalta merkitykselliset yksittäiset ihmissuhteet s. 45
haastatteluissa

Taulukko 2. Valinnan kannalta merkitykselliset ryhmät ja yhteisöt s. 46
haastatteluissa

KUVIOT

- Kuvio 1.** Berryn akkulturaation nelikenttä s. 15
- Kuvio 2.** Jyrkämän modaliteettimalli s. 61
- Kuvio 3.** Malli maahanmuuttotaustaisten nuorten toisen asteen koulupudokkuuden tekijöistä s. 66

1 JOHDANTO

Maahanmuutto on melko uusi ilmiö Suomessa. Termillä on pidempi historia suomalaisten paluumuutossa kuin ulkomaalaisten muutossa Suomeen. 1990-luvulta lähtien Suomeen muuttaminen on tasaisesti lisääntynyt. Tämän kehityksen myötä nyt noin kolmekymmentä vuotta myöhemmin yhä suurempi osuus ulkomaalaistaustaisista henkilöistä Suomessa on toisen polven maahanmuuttajia¹ (Tilastokeskus 2020a). Tämä joukko kohtaa maahanmuuton haasteet vanhemmistaan poikkeavilla tavoilla, joita ei vielä täysin ymmärretä.

Tutkimusta maahanmuuttotaustaisista oppilaista on tehty enenevässä määrin viime vuosina. Tutkimuskirjallisuudessa esiin nostettuja syitä kohdistaa tutkimusta juuri tähän ryhmään ovat muun muassa koulutuksen koettu ja todettu merkittävä rooli kotoutumisessa sekä maahanmuuttotaustaisille oppilaille tyypilliset erityispiirteet koulutuksessa (Lappi & Portin 2017; Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019). Maahanmuuttotaustaisilla nuorilla on esimerkiksi huomattu puutteita suomen kielen taidoissa, mutta samalla heillä on myös kantasuomalaisia oppilaita positiivisemmat asenteet koulutusta kohtaan peruskoulussa. Maahanmuuttotaustaiset oppilaat myös suuntaavat koulutusuriaan kantasuomalaisia tovereitaan korkeammalle, päätyvät useammin ammattikouluun sekä suoraan työelämään tai työttömäksi. Maahanmuuttotaustaisilla oppilailla on myös suurempi keskeyttämisprosentti peruskoulun jälkeisissä opinnoissa, ja he jäävät useammin ilman toisen asteen opintopaikkaa. (Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019)

Tässä työssä tutkin toisen polven maahanmuuttajanuoria ja heidän toimijuutensa rakentumista koulutussiirtymien kentällä. Koulutusvalintoja koskeva päätöksenteko on monesti ensimmäinen elämäntulkua määrittävä itsenäinen päätös nuoren elämässä. Tässä tutkimuksessa ymmärrän, että nuoren toimijuus on sidottu häntä ympäröiviin rakenteisiin, mutta nuori käy myös sosiaalisessa ympäristössään neuvotteluja näistä reunaehdoista ja muokkaa niitä (Toiviainen 2019, 36). Tällainen toimijuuden

---

¹ ”Vuonna 2020 ulkomaalaistaustaisten määrä oli 444 031. Heistä ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 367 417 (83 %) ja toisen polven 76 614 (17 %)” (Tilastokeskus 2020a)

sidoksellisuus ja relationaalisuus toimii tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä. Tutkimuksessani huomioin etenkin perheen rooliin nuorten toimijuuden muotoutumisessa. Perhe edustaa maahanmuuttotilaiselle nuorelle hänen etnistä perimäänsä. Kulttuuriset arvot, tavat ja tottumukset välittyvät vanhempien kautta. Etninen identiteetti muovautuu nuoruudessa ja nuori tekee tuona aikana koulutus päätösten lisäksi päätöksiä omaan identiteettiinsä liittyen. Tutkimukseni sijoittuu kasvatustieteen, sosiologian ja sosiaalipsykologian kentille. Tutkimukseni tavoitteena on tutkia erityisesti maahanmuuton vaikutusta nuorten toimijuuteen. Tutkimuksen nuorten erilaisia kulttuurisia taustoja ei siis ole merkityksellisellä tasolla nostettu esiin tässä tutkimuksessa. Koen, että tutkimuksen kohdentaminen maahanmuuton vaikutuksiin nostaa etenkin toisen polven maahanmuuttotilaisien nuorten kokemukset esiin. Uskon, että näillä nuorilla maahanmuuton vaikutukset välittyvät heidän sosiaalisten suhteidensa kautta.

Tutkimuksen aineisto muodostettiin teemahaastatteluilla, joissa haastattelin yhtä haastateltavaa luukuunottamatta peruskoulun loppuvaiheessa olevia oppilaita. Haastatteluja on yhteensä kahdeksan (8) ja kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä 14–16-vuotiaita. Analysoin haastatteluista muodostuneen litteroidun aineiston aineistolähtöisesti teemoittelemalla.

Tarkastelen seuraavassa luvussa 2 *Maahanmuutto* tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia ja käsitteitä maahanmuuttoon liittyen. Käyn läpi Suomen maahanmuuton tähänastista kehitystä sekä erikseen sitä, mitä maahanmuutto tarkoittaa yhteisölle, yksilölle ja nuorelle. Luvussa 3 *Koulutussiirtymät* käyn läpi erityisesti peruskoulun loppuessa tapahtuvaa siirtymää toiselle asteelle. Nostan tarkasteluun oppilaanohjauksen ja perheen merkityksen tässä siirtymässä. Käyn lisäksi läpi muutamia tähänastisia tutkimuksia maahanmuuttajanuorista näissä siirtymissä. Luvussa 4 *Toimijuus* selvennän toimijuuden käsitettä ja kuinka toimijuuden on ajateltu rakentuvan nuoruudessa sekä kuinka etnisuus ja identiteetti ovat yhteydessä toimijuuden käsitteeseen. Tämän jälkeen esittelen vielä tämän tutkimuksen tapaa käsittää toimijuus sidoksellisesti ja relationaalisesti. Luvussa 5 *Tutkimuksen toteutus* perehdyn tarkemmin tämän tutkimuksen tavoitteisiin ja käyn läpi tutkimuksen toteutusta, tutkimusjoukkoa, tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. Siirryn luvussa 6 *Tulokset* aineiston analyysiin

ja viimeisessä luvussa 7 *Pohdinta* vertaan näitä tuloksia aikaisempiin aihealueen tutkimuksiin. Pohdin lopuksi tutkimustulosteni merkitystä ja esitän tutkimukseeni pohjautuen mallin maahanmuuttotaustaisten oppilaiden koulupudokkuudesta.

2 MAAHANMUUTTO

Muuttaminen on ollut käytännössä aina osa ihmiskunnan tapaa elää ja toimia. Martikainen, Saari ja Korkiasaari (2013) tuovat esille, että muuttoliikkeitä on ollut jo 200 000 vuotta sitten nykyihmisen levittäytyessä eri puolille Afrikkaa. He myös jäsentävät näistä esihistoriallisista ajoista lähtien kahdeksan eri muuttoliikkeiden aikakautta, joista viimeisen ajatellaan alkaneen 1900-luvun alussa ja joka jatkuu edelleen. Muuttoliikkeiden aikakaudet erotellaan ajalle tyypillisempien ja merkittävimpien muuttoliikkeiden mukaan. Esimerkiksi 1800-luvulla, seitsemännellä muuttoliikkeiden aikakaudella, muutto Amerikkaan maatalouden ja teollisuuden perässä määritteli vahvasti tuon ajan muuttoliikettä. Nykyinen kahdeksas muuttoliike muodostaa tämän tutkimuksen kontekstin. Kyseisen aikakauden keskiössä on yhteiskunnallisesti puhuttaneeseen maahanmuutto-termin sisältyvä käsite *maa*, joka viittaa kansallisvaltioihin. Kansallisvaltioiden ja etenkin niiden rajojen olemassaolo on edellytys puheelle maahan- ja maastamuutosta. Viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtuneiden suurien muuttoliikkeiden taustalla on hyvin monesti ollut jokin kansallisvaltioiden välinen tai niiden sisäinen poliittinen kriisi. Tällaisia maiden rajojen ylittäviä muuttoliikkeitä ovat aiheuttaneet esimerkiksi siirtomaiden itsenäistyminen ja siihen liittyvät konfliktit, maailmansodat ja Neuvostoliiton hajoaminen. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013)

Kansallisvaltioiden lisäksi globalisaatio on määrittänyt muuttamista ja muuttamisen tapoja. Erityisesti työperäinen maahanmuutto on yhteydessä globalisaatioon. Halvalla työvoimalla voidaan tuottaa tavaroita ja tarvikkeita rikkaassa länsimaassa tai työ voidaan siirtää kokonaan sinne missä on halpaa työvoimaa. (Peters 2017) Yhtiöt voivat siis globaalissa maailmassa valita toisistaan irrallisina osina tuotantomaa, joka tarjoaa taloudellista tasapainoa ja työntekijät, jotka mahdollistavat mahdollisimman pienet kustannukset. Tästä esimerkkinä on länsimainen viljelytalous, jossa matalasti koulutettua ja halpaa työvoimaa voidaan tuoda kehittyvistä maista taloudellisen ennustettavuuden mahdollistaviin riskittömiin länsimaihin. Toisaalta globalisaatio on myös mahdollistanut etenkin länsimaisille valtioille keinoja tasata väestö- ja ammattirakenteiden ongelmia. Tästä hyvänä esimerkkinä on sairaanhoitoala.

Sairaanhoitohenkilökunnasta on kova kysyntä länsimaissa ja siihen on vastattu tuhansien kilometrien päästä. Esimerkiksi Filippiineillä koulutetaan sairaanhoitajia selvästi yli maan tarpeen. Nämä sairaanhoitajat kuitenkin pystyvät ja ensisijaisesti pyrkivät työllistymään hoitovajeen kanssa kamppailevissa länsimaissa. (Lorenzo ym. 2007)

Globalisaatio ja kansallisvaltiot muodostavat siis raamit Martikaisen ja kumppaneiden kuvailemalle nykyiselle rajat ylittävälle muuttamiselle. Nämä muuttoliikkeet voivat kuitenkin tyypeiltään vaihdella melko laajasti. Valtosen (2015) mukaan taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset tekijät muokkaavat sitä, millaisessa muodossa maahanmuutto esiintyy. Valtonen on osittain tähän ajatukseen pohjautuen esittänyt tavan jäsentää näitä muuttoliikkeiden eri tyyppisiä. Hän nostaa esiin työperäisen, globaaliin taloudelliseen epätasa-arvoon tiukasti yhteyksissä olevan muuton, erilaisiin pakkoihin liittyvän muuton, kehämäisen kiertävän muuton ja epäsäännöllisen muuton, johon sisältyy muun muassa lainvastainen muutto. Jäsennys ei ole kaiken kattava ja se on myös hiukan päällekkäinen. Voi helposti kuvitella tilanteen, jossa työperäisen muuton ja taloudellisen ahdingon aiheuttaman pakon raja häilyy. Van Hearin (2010) mukaan maahanmuuton kokonaisuuden kattavaa teoriaa ei kuitenkaan ole. Hän tuo esille, että muuttokeskustelussa viime vuosina on muodostunut käsite sekoittuneesta muuttamisesta (*mixed migration*), jonka avulla pyritään korostamaan maiden rajat ylittävän muuton moninaiset syyt ja muodot. Myös Suomeen muuttavat henkilöt tulevat hyvin erilaisien syiden ja reittien kautta. Esimerkiksi tilastokeskus luokittelee maahanmuuton syiksi perhesyyt, työn, pakolaisuuden, opiskelun ja muut syyt (Sutela & Larja 2015).

Maahanmuuton moninaisuudesta kertoo myös siihen liittyvien termien moninaisuus. Tilastoinnissa ja tutkimuksissa maahanmuuttajuutta lähestytään muun muassa käsitteillä ulkomaan kansalaiset, ulkomailla syntyneet, vieraskieliset ja ulkomaalaistaustaiset (Tilastokeskus 2020a). Etenkin toisen maahanmuuttajasukupolven kohdalla maahanmuuttajan määritelmät hämärtyvät ja sekoittuvat. Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM) ei esimerkiksi sisällytä toista

sukupolvea yleiseen määritelmään maahanmuuttajasta.² Suomessa termiä *ulkomaalaistaustainen* käytetään yleensä kattamaan määritelmään myös toisen sukupolven maahanmuuttajat. Tilastokeskuksen mukaan *”ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla”* (Tilastokeskus 2020b). Toisaalta Väestöliiton mukaan termi maahanmuuttaja voi *”joskus viitata myös sellaiseen henkilöön, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka vanhemmat tai toinen vanhemmista on muuttanut Suomeen (ns. toisen sukupolven maahanmuuttaja)”* (Väestöliitto 2020). Tässä tutkimuksessa käytän maahan muuttaneiden vanhempien lapsista puhuttaessa termiä maahanmuuttotaustainen. Tällä pyrin paremmin sisällyttämään tuohon joukkoon maahan muuttaneen perheen Suomessa syntyneet lapset. Vaihtoehtoinen termi maahanmuuttajataustainen korostaa yksilöllistä luokittelua *”maahanmuuttaja”*, jota nämä Suomessa syntyneet nuoret eivät siis ole eikä heissä itsessään ole tällaista taustaa. Aiheen tutkimuskirjallisuudessa näitä termejä käytetään kuitenkin samaa merkitystä tarkoittaen, joten aikaisempia tutkimuksia esitellessäni käytän tutkijoiden valintaa kunnioittaen kyseisten tutkijoiden käyttämää termiä.

Tämä katsaus maahanmuuton taustoihin ja tyylihin toimii kuvauksena sille, kuinka monipuolisesta aiheesta on kyse. Tässä tutkimuksessa en valikoi tutkimusjoukkoani sen mukaan, miten he tai heidän vanhempansa ovat Suomeen muuttaneet. On siis ymmärrettävä, että haastateltavien tai heidän vanhempiensa muuton taustalla voi olla hyvin erilaisia syitä. Pyrin huomioimaan tämän haastatteluissa ja niiden analysoinnissa. Maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen joukko, mutta maahan muuttamisessa kokemuksena on jotain yhteistä. Vähintään se, että kohdamaa on kaikilla Suomeen muuttavilla sama.

2.1 Suomen maahanmuuttokonteksti

Suomalainen maahanmuutto on 1970-luvulle asti ollut nettotappiollista, eli Suomesta on muutettu pois enemmän kuin mitä Suomeen on muutettu. Lisäksi 1990-luvulle asti

---

² IOM:n määrittely: *”From the perspective of the country of arrival, a person who moves into another than that of his or her nationality or usual residence, so that the country of destination effectively becomes his or her new country of usual residence.”* (International Organisation for Migration 2019)

maahanmuutossa suomalaisten paluumuutto Suomeen on ollut merkittävämpi ilmiö kuin ulkomaalaisten muutto Suomeen. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013) Kehitys seuraa pohjoismaista mallia, joskin Suomessa ulkomaalaisten maahanmuutto alkoi lisääntymään muita pohjoismaita myöhemmin ja merkittävin muutos Suomen maahanmuutossa tapahtui 1990-luvulla (Brochmann & Hagelund 2012, 8-9).

Toisen maailmansodan jälkeen ulkomaalaisten määrä Suomessa pysytteli neljän vuosikymmenen ajan noin 10 000 henkilön paikkeilla. Tämä joukko muodostui tuolloin enimmäkseen ruotsalaisista, länsisaksalaisista, yhdysvaltalaisista ja briteistä. Kuitenkin vuonna 2000 ulkomaalaisten määrä oli jo lähes 100 000. Näin rajun kasvun taustalla oli etenkin liittyminen Euroopan Unioniin, mutta myös pakolaisten vastaanoton kasvattaminen. Samoihin aikoihin 1990-luvulla myös noin 30 000 inkerinsuomalaista paluumuuttajaa saapui Suomeen. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013)

2000-luvulla maahanmuuttajaväestön kasvu on jatkunut tasaisesti. Tilastokeskuksen (2020b) mukaan vuonna 2018 ulkomaan kansalaisia oli suomessa jo yli 250 000. Tässä joukossa ylivoimaisesti suurin kansalaisuusryhmä ovat virolaiset, joiden jälkeen suurimmat ryhmät ovat venäläiset, irakilaiset ja kiinalaiset. Työministeriön arvion mukaan yleisimmät syyt maahanmuutolle vuonna 2005 olivat perhesyyt (> 60 %), pakolaisuus, paluumuutto ja työ. Sutelan ja Larjan mukaan edelleen vuonna 2015 yli puolet maahanmuuttajista on muuttanut Suomeen perheeseen tai parisuhteisiin liittyvistä syistä. Lisäksi kyseisen tutkimuksen mukaan viidennes on muuttanut työn perässä, yksi kymmenesosa opiskelun ja toinen kymmenesosa pakolaisuuden johdosta. Loput muuttajat olivat muun muassa paluumuuttajia, turistina maahan jääneitä ja pohjoismaisen luonnon ääreen muuttaneita henkilöitä. Nuorilla 15–19-vuotiailla maahanmuuton syistä pakolaisuus korostui ja joka viides nuori oli muuttanut pakolaisuuden johdosta. Valtosen (2015) esittämät taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset syyt kattavat siis melko hyvin myös edelliset tilastoinnissa käytetyt jaot maahanmuuton syistä. Suomen kontekstissa sosiaaliset syyt vaikuttavat korostuvan eniten. (Sutela & Larja 2015)

Suomen nykyinen maahanmuuttajaväestö on monipuolista ja melko jakautunutta. Sutelan ja Larjan (2015) mukaan ulkomaalaistaustainen väestö jakautuu kantaväestöä

enemmän korkeasti ja matalasti koulutettuihin. On myös huomattu eroja länsimaiden ulkopuolelta tulevien ja länsimaista tulevien maahanmuuttajien välillä. Länsimaiden ulkopuolelta tulevat kokevat esimerkiksi enemmän syrjintää ja ovat erityinen riskiryhmä köyhyydelle. Keskimäärin kuitenkin maahanmuuttajat yhtenä ryhmänä ovat kantaväestöä useammin työttömiä ja heikommin palkattuja. Muissa hyvinvointia mittaavissa kategorioissa selvää eroa kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä ei näyttäisi olevan. Esimerkiksi koettua terveyttä tarkasteltaessa tietyt maahanmuuttajaryhmät kokivat itsensä kantaväestöä terveemmiksi ja toiset kokivat terveydentilansa kantaväestöä heikommaksi. (Malin & Anis 2013)

Edellisestä voi päätellä, että maahanmuuttajan oma tausta ja hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa vaikuttavat melko suurella määrällä siihen, miten maahanmuutto vaikuttaa yksilöön ja miten hyvin hän tulee osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Jokainen Suomeen muuttava henkilö kohtaa kuitenkin tänne tullessaan suomalaisen hyvinvointivaltion. Pohjoismainen hyvinvointivaltio luo erityiset puitteet maahanmuutolle. Se on perustettu palvelujen universaalisuuden ja tasa-arvon periaatteiden varaan tilanteessa, jossa yhteiskunnallinen koheesio, eli luottamuksen ja yhteenkuuluvuuden kokemus on ollut hyvin vankkaa. Uhkaako siis maahanmuutto hyvinvointivaltion perusteita? Brochmannin ja Hagelundin mukaan tieteellisessä keskustelussa maahanmuuton ja hyvinvointivaltion suhteesta tuo kysymys nousee keskiöön. Kirjoittajat nostavat esiin muun muassa Freemanin, Crepazin ja Koopmansin näkökulmat tähän aiheeseen. Freeman pohtii maahanmuuton mahdollisia vaikutuksia yhteiskunnalliseen koheesioon. Antaako se jalansijan ajattelulle ”meidän maksamistamme palveluista heille” ja voiko tämä ajattelu johtaa epävakautteen? Crepazin mukaan on hyvinvointivaltion instituutioista riippuvaista, miten hyvin maahanmuuton aiheuttama stressi yhteiskunnan koheesioon kestetään. Koopmansin mukaan antelias ja liberaali hyvinvointivaltio saattaa jopa itsessään muodostaa riippuvuutta ja marginalisaatiota maahanmuuttajien joukossa. Koopmansin mukaan muun muassa kielen oppimiseen kannustavien yhteiskunnallisten mekanismien ollessa heikkoja ja perustoimeentulon ollessa turvattuna kannustimet yhteiskuntaan sosiaalisesti ja taloudellisesti integroitumiseen jäävät heikoksi. (Brochmann & Hagelund 2012)

Maahanmuuton voi siis nähdä johdattavan hyvinvointivaltiota stressitestiin. Tilannetta vaikeuttaa entisestään yhteiskuntapoliittinen siirtymä hyvinvointivaltion arvoja korostavasta toiminnasta kohti kilpailukyky- ja tehokkuusajattelua. Kärjistetysti kyseisessä ajattelussa muun muassa työttömät, nuoret ja maahanmuuttajat nähdään tukea tarvitsevien väestöryhmien sijaan kuluina yhteiskunnalle. Universaalien palvelujen, maahanmuuton ja yhteiskunnallisen koheesion ongelmallisesta suhteesta Suomessa kertoo paljon esimerkiksi paradoksi, jossa on perustuslain vastaista, että tilapäisellä oleskeluluvalla Suomessa opiskelevalla opiskelijalla ei ole oikeutta terveys- tai sosiaalihuoltoon. (Malin & Anis 2013)

Uhkakuvista huolimatta Suomi näyttäisi tähän asti menestyneen varsin hyvin maahanmuuton suhteen. Maahanmuuttajien kotoutumista kokonaisuutena tarkasteltaessa Suomi sijoittuu kansainvälisissä vertailuissa korkealle. Taustalla nähdään etenkin maahanmuuttajien hyvät poliittisen osallistumisen mahdollisuudet ja maahanmuuttoon liittyvä syrjinnän vastainen lainsäädäntö. Suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat sen sijaan Euroopan maiden keskiarvoa negatiivisemmat. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013) Suomalaisessa maahanmuutossa on viime vuosina myös huomattu fyysistä segregatiota (Rasinkangas 2013). Kyse on siitä mille alueille maahanmuuttajien asuminen keskittyy. Tämän johdosta muodostuvat katukuvissa näkyvät ja valtakulttuurista poikkeavat yhteisöt tuovat näkyväksi suomalaisen yhteiskunnan nopeaa muutosta homogeenisestä väestöstä kohti monikulttuurista kansakuntaa. Maahanmuuttajaväestö on Suomessa moninaista ja eri yksilöt ja yhteisöt kohtaavat akkulturaation eri tavoin. Tietyt ongelmat esimerkiksi työllistymisessä ja koulutuksen periytyvyydessä vaikuttavat kuitenkin olevan jossain määrin yhteisiä laajemmalle maahanmuuttajien ryhmälle.

2.2 Maahanmuutto yksilön ja yhteisön tasolla

Samin ja Berryn mukaan kysymys siitä, miten tietyssä yhteiskunnassa syntynyt ja kasvanut henkilö onnistuu elämään kulttuurisesti erilaisessa yhteiskunnassa, johdattelee kysyjän akkulturaation käsitteen äärelle. Kirjoittajien mukaan samaan tapaan kuin yhteisöjen kohtaaminen aiheuttaa muutoksia näissä yhteisöissä, myös

yksilö muuttuu kulttuurisen kohtaamisen seurauksesta. Tätä yksilön muutosta nimitetään psykologiseksi akkulturaatioksi. (Sam & Berry 2016, 1-8)

Ymmärrys akkulturaation olemuksesta on muovautunut viimeisten vuosikymmenien aikana. Ensimmäiset akkulturaation prosessia kuvaavat mallit olivat yksisuuntaisia (Vedder & Van Geel 2011). Niissä ajatellaan uuteen maahan ja kulttuuriin saapuvien olevan ainoita muuttuvia osapuolia. Alla olevassa Berryn akkulturaation nelikentässä tätä näkemystä vastaa käsite assimilaatio. Berryn jäsenitys on yksi käytetyimmistä maahanmuuton tutkimuksessa. Berry nelikentässä assimilaatio on siis laajempaan yhteiskuntaan yhteydessä olevien suhteiden arvostamista, mutta samalla omien kulttuuriperinteiden ja identiteetin hylkäämistä. Nelikentän vasemmassa alalaidassa olevan separaation voi ajatella olevan assimilaatiolle käänteinen. Käsite tarkoittaa valtakulttuurista eristäytymistä ja oman vähemmistökulttuurin korostamista. Integraatio sen sijaan on molempien kulttuurien arvostamista ja hyväksymistä. Marginalisaatiossa mahdollisuudet ja halut sekä ylläpitää omaa kulttuuria että luoda yhteyksiä valtakulttuuriin eivät toteudu. (Berry 1997)

		Pidetäänkö oman identiteetin ja kulttuuriperinteiden säilyttämistä arvokkaana?	
		← Kyllä	Ei →
Pidetäänkö suhteiden ylläpitämistä ryhmää laajempaan yhteiskuntaan tärkeänä?	↑ Kyllä	Integraatio	Assimilaatio
	Ei ↓	Separaatio	Marginalisaatio

Kuvio 1. Berryn akkulturaation nelikenttä (Berry 1997)³

³ Vapaasti käännetty Berryn kaaviosta

Berryn nelikenttä on hyvin selkeä akkulturaatian eri muotojen malli, mutta kenties hiukan liian yksinkertaistettu. Myöhemmät teoriat ovat paremmin ottaneet huomioon maahanmuuttoon liittyvän akkulturaatian epälineaarisen ja vaihtelevan luonteen (Valtonen 2015). Portesin ja Zhoun (1993) segmentoituneen assimilaation käsite esimerkiksi ottaa lähtökohdaksi assimilaation käsitteen. Siinä kuitenkin huomioidaan, että valtakulttuurin lisäksi henkilöllä on usein vaihtoehtoisia ryhmiä ja yhteisöjä, joihin hän voi tulla osaksi. Portesin ja Zhoun mukaan kyseisessä tilanteessa on olemassa kolme vaihtoehtoista polkua, joiden kautta segmentoitunut assimilaatio toteutuu. Ensimmäinen lineaarinen (*upward*) assimilaatio kuvaa tilannetta, jossa maahanmuuttaja integroituu vallitsevaan keskiluokkaan. Toinen assimilaation tapa kuvaa liikettä alaspäin kohti yhteiskunnan alempia luokkia. Kolmas, selektiivinen assimilaatio tarkoittaa ekonomista integroitumista, mutta oman kulttuurisen taustan säilyttämistä.

Edellä kuvatut assimilaation tyypit voivat siis tapahtua epälineaarisesti ja voimme helposti kuvitella esimerkiksi nuoren, joka koulussa hyvien oppimistulosten ja opettajien suosion ansiosta integroituu pikkuhiljaa koulun edustamaan keskiluokkaan, mutta samalla vapaa-ajallaan työväenluokkaisessa kaveripiirissä integroituu myös tähän toiseen kulttuuriseen luokkaan. Myös nuorten kohdalla akkulturaatio vaikuttaa siis monitasoiselta ja monimutkaiselta prosessilta. Tästä huolimatta tuo prosessi voi pitkään jatkuessaan muovata yksilöön melko selkeitäkin ja pysyviltä näyttäytyviä piirteitä. Näitä pysyviltä näyttäviä piirteitä nimitetään adaptaatioiksi. Ne voivat näkyä henkilössä itsessään, kuten esimerkiksi hänen hyvinvoinnissansa tai minäkuvassa. Nämä piirteet voivat näkyä myös henkilön yhteiskunnallisessa asemassa, kuten työelämässä menestymisen tasossa. (Berry & Sam 2016)

Akkulturaatian prosessi siis vaikuttaa yksilöön ja muun muassa hänen minäkuvaansa. Samanaikaisesti kuitenkin myös yksilön mukanaan tuomat yksilölliset piirteet ja ominaisuudet ovat yhteydessä akkulturaatian prosessiin. Maahanmuuttajan akkulturaatian prosessin keskiössä on etninen identiteetti eli subjektiivinen tunne kuulumisesta tiettyyn etniseen ryhmään. Etninen identiteetti ei kuitenkaan ole akkulturaatiosta riippuvainen, sillä sama henkilö voi omaksua valtakulttuurin tavat ja silti perustaa oman identiteettinsä valtaväestöstä poikkeavaan kulttuuriin. (Liebkind ym. 2016) Mähönen ja Jasinskaja-Lahti (2013, 255-257) kokosivat seuraavia teoreettisia

näkökulmia etniseen identiteettiin. Sosiaalisen identiteetin kautta tarkasteltuna keskiössä on sosiaalinen vertailu. Siinä yksilön minäkuva rakentuu vertailemalla omaa ryhmää muihin. Akkulturaatioteorioiden kautta tarkasteltaessa etninen identiteetti on samaistuttavuutta omaan kulttuuriin ja enemmistökulttuuriin. Sosiologisesta näkökulmasta kyse on identiteetin rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eri ryhmien välillä. Nämä erilaiset näkökulmat haastavat käsityksen identiteetin dikotomisesta luonteesta. Etenkin toisen polven maahanmuuttajat luovat hybridi-identiteettejä, joihin sisältyy sekä valtaväestön kulttuuria että omaa kulttuuritaustaa. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013)

2.3 Maahanmuutto nuoren näkökulmasta

Luvussa 2.1 käsiteltyjä suomalaisen maahanmuuton nopeita muutoksia ilmentää myös se, että toisen polven maahanmuuttajat ovat vielä hyvin nuoria. Toisen polven ulkomaalaistaustaisten keski-ikä Suomessa on ainoastaan 11 vuotta (Tilastokeskus 2018). Viimeisten vuosikymmenien aikana Suomeen muuttaneiden lapsiperheiden lapset ovat nyt nuoria tai nuoria aikuisia ja ilman lapsia Suomeen muuttaneet henkilöt ovat vasta perustamassa perhettään. Sukupolvisuus ja maahanmuuttoikä nuorilla vaikuttaa siihen miten nuori sopeutuu muutokseen. Määrittelen tässä tutkimuksessa toiseksi sukupolveksi maahanmuuttajavanhemmille Suomessa syntyneiden henkilöiden lisäksi alle kouluikäisenä Suomeen muuttaneet henkilöt. Maahanmuuttajasukupolvia tutkineen Rumbautin (2004) mukaan nämä kaksi ryhmää ovat verrannollisia keskenään. Molemmat suorittavat koulunsa ja oppivat kirjoittamaan sekä lukemaan uudessa kohdemaassa. Lisäksi alle kouluikäisenä muuttaneilla lapsilla ei ole selkeitä muistikuvia lähtömaasta. Teini-ikäisenä muuttaneilla on Rumbautin mukaan hankalimpia muutoksia, joihin sopeutua. Kyky omaksua uutta kieltä on heillä heikentynyt, he ovat tottuneet toiseen koulutusjärjestelmään ja heillä on vaikeuksia menestyä uudessa koulussa. Ennen puberteettia muuttaneilla lapsilla sen sijaan koulumenestys on kohtalaista, mutta he eivät ole sopeutuneet yhtä hyvin kuin aikaisemmin muuttaneet ja maassa syntyneet nuoret. (Rumbaut 2004)

Myös akkulturaatioteorioissa on huomioitu sukupolvisuuden ja maahanmuuttoajan vaikutukset. Etenkin jo esiteltyä segmentoituneen assimilaation näkökulmaa on hyödynnetty toisen sukupolven maahanmuuttajien akkulturaatiota tutkittaessa. Edellisestä johdettu sukupolvien välisen akkulturaation käsite (*intergenerational acculturation*) kuvaa tilannetta, jossa sukupolvet oppivat eri tavoilla muun muassa valtaväestön kieltä ja tapoja. Perhekontekstissa lapsi voi esimerkiksi olla hyvin läheisesti tekemisissä monikulttuurisessa sosiaalisessa ympäristössä urheiluharrastuksensa kautta. Perheen vanhemmat saattavat sen sijaan löytää sosiaalisen ympäristönsä työpaikan tai oman kohdemaassa jo olevan etnisen ryhmän kautta. Lopulta kontrasti esimerkiksi perheenjäsenten arvoissa voi johtaa jopa sukupolvien välisiin konflikteihin (*Intergenerational conflict*). (Valtonen 2015; Lavalette & Penketh 2014; Piedra & Engstrom 2009)

Vanhemmista poikkeavien akkulturaation tapojen lisäksi nuorten akkulturaatio saattaa tapahtua nopeammin. Eritihtinen akkulturaatio tarkoittaa, että lapset saavat helpommin uusia ystäviä, omaksuvat nopeammin uusia tapoja ja oppivat vanhempiaan nopeammin kohdemaan kieltä (Säävälä 2013, 117-118). Eritihtisen akkulturaation vaikutukset ovat moninaisia. Lapsi tai nuori muun muassa toimii tulkkina vanhemmilleen sekä tulkitsee sitä heille ja käy erilaisia neuvotteluja vanhempiensa ja läheisten puolesta. Tätä tehdessään nuoret myös tulkitsevat ja välittävät valtakulttuuria vanhemmilleen. Toiminta kasvattaa nuoren toimijuutta perheen kontekstissa ja muuttaa täten myös perheen dynamiikkaa. Perinteiset roolit perheessä kääntyvät ja seurauksena tästä vanhempien kulttuurisen pääoman arvo laskee. Yhteiskunnassa pärjäämiseen liittyvät tiedot ja keinot on nuorella, ja vanhempien vastaavat pääomat eivät sovellu uuteen ympäristöön. (Renzaho, Dhingra & Georgeou 2017, 14)

Tutkimustulokset ovat tukeneet edellä kuvattuja teorioita. Alitolppa-Niitamo (2010) tuo kuitenkin esille omia ja Birmanin (2006) huomioita tutkimustuloksista, joissa on löydetty vaihtoehtoisia syitä sukupolvien välisille konflikteille ja muille vanhemman ja lapsen välisen suhteen haasteille maahanmuuttajaperheissä. Vanhempien kokema stressi maahanmuutosta, taloudelliset huolet ja akkulturaatiosta irralliset yleiset maahanmuuton sekä yleisen perhe-elämän haasteet muokkaavat myös perhettä.

Sukupolvien väliset suhteet eivät maahanmuuttajaperheissä selity siis pelkästään akkulturaatioteorioilla. (Alitolppa-Niitamo 2010)

Edellisistä tosiasioista huolimatta on selvää, että neuvottelut omasta roolistaan perheessä ovat yhteydessä nuoren käsitykseen itsestään. Nuoren sosialisatio tapahtuu ensisijaisesti perheessä. Perheen kautta nuori omaksuu vanhempien kulttuuria ja arvomaailmaa. (Alitolppa-Niitamo 2010) Nuoren etnisen identiteetin voi siis nähdä ensisijaisesti rakentuvan perheen välityksellä. Perhe tässä tapauksessa voi tarkoittaa vanhempia tai laajempaa transnationaalista perhettä, eli maahanmuuttomaassa asuvan perheen lisäksi lähtömaassa ja muissa valtioissa asuvaa perhettä ja sukua. Maahanmuuttajaperheissä onkin tyypillistä ylirajaisuus perhesuhteissa. Viestintäteknologia mahdollistaa yhteydenpidon, mikä puolestaan mahdollistaa erilaisten yksilöllisten voimavarojen jakamisen muulle perheelle. (Säävälä 2013) Nuorelle avautuu transnationaalisten yhteyksien kautta fyysisestä sosiaalisesta ympäristöstä erillinen vaihtoehtoinen sosiaalinen ulottuvuus. Toisin sanoen nuorella on tätä kautta yhteys hänen diasporaansa, eli eri maihin jakautuneeseen joukkoon ihmisiä, jotka ovat lähtöisin samalta alueelta tai samasta yhteisöstä. (Brah 2007)

Nuoruus on kuitenkin aikaa, jolloin vanhempien rooli nuoren elämässä pienenee ja vertaisten ja kavereiden rooli kasvaa (Brown 1989). Nuoren yhteys yleiseen kansalliseen identiteettiin siis kasvaa tämän muutoksen vaikutuksesta. Henkilön kulttuurinen identiteetti riippuu siitä, millaiseen kulttuuriryhmään hän syntyy (Liebkind ym. 2016). Etenkin toisen sukupolven maahanmuuttajilla on epäselvää mihin kulttuuriseen ryhmään hän on syntynyt. Tässä yhtälössä maahanmuuttotaustaisen nuoren identiteetin muodostus vaatii valintoja ja nämä valinnat edellyttävät toimijuutta.

3 KOULUTUSSIIRTYMÄT

Siirtymät voidaan nähdä nuorelle rakenteellisena pakkona. Koulutusjärjestelmä, työmarkkinat, hyvinvointijärjestelmä ja perherakenteet luovat siirtymäjärjestelmän, jossa nuoren on valittava polkunsä (Raffe 2008). Waltherin (2006) mukaan universalistinen siirtymäregiimi kuvaa suomalaisen koulun siirtymäjärjestelmää. Waltherin typologiassa tämä tarkoittaa järjestelmää, joka rakentuu oppivelvollisuuskoulusta, erittäin suositusta toisesta asteesta ja korkea-asteesta. Järjestelmä on hyvin institutionalisoitunut. Esimerkiksi oppilaanohjaus on sulautunut osaksi koulutusta ja vaihtoehtoiset koulutus- sekä harjoittelumahdollisuudet ovat marginaalisia. Lisäksi näitä vaihtoehtoisia mahdollisuuksia käytetään ensisijaisesti polkuna, joka johdattaa takaisin konventionaalisille koulutuspoluille. Universalistisessa siirtymäregiimissä on tyypillistä järjestelmän joustaminen siten, että koulutuspolut on mahdollista rakentaa yksilöllisesti ja koulutusalaä on mahdollista vaihtaa melko vapaasti.

Itse siirtymä rakentuu läheittävään ja vastaanottavan organisaation rakenteista sekä näiden muodostamasta nivelvaiheesta (Holopainen, Kalalahti & Varjo 2017). Opetus- ja kulttuuriministeriön muistiossa (2005, 10) nivelvaihe kuvataan pitkänä siirtymävaiheena, jossa nuori asteittain selkiyttää omaa suuntautumistaan ja päätyy vähitellen johonkin varmuuteen elämänsä suunnasta. Pietikäinen (2007, 4) huomauttaa, että termi on keskeisesti yhteydessä koulupudokkuuteen, koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen ja koulutuksen keskeyttämiseen. Nivelvaihe on stressitekijä nuorelle. Akos ja Galassi (2004) jäsensivät kolme kokonaisuutta, jotka nuori kokee haastavana siirtyessään koulutusasteelta toiselle. Akateeminen kokonaisuus kattaa haasteet liittäen uuteen opetushenkilökuntaan, oppiaineisiin ja koulutuksellisiin odotuksiin. Proseduraalinen kokonaisuus liittyy uusiin aikatauluihin ja uudessa koulutuskontekstissa navigointiin ja sosiaalinen kokonaisuus muodostuu uusista tuttavista, ystäväistä ja uusista sosiaalisista odotuksista.

Siirtymässä vaikuttavat siis monipuolisesti yksilölliset, sosiaaliset ja yhteiskunnan rakenteelliset tekijät. Niemen (2016, 26) useammasta lähteestä kokoamassa Pattonin ja

McMahonin systeemiteoreettisessa mallissa yksilöllisiksi tekijöiksi on luokiteltu henkilön uskomukset, taidot, mielenkiinnon kohteet, arvot, kyvyt, rajoitteet, luonne, ikä, minäkäsitys, fyysiset ominaisuudet, terveys, soveltuvuus, sukupuoli ja etnisyys. Sosiaalisia tekijöitä ovat tässä teoriassa perhe, ikätoverit, media, yhteisölliset ryhmät, työpaikat ja oppilaitokset. Yhteiskunnan rakenteellisia tekijöitä ovat sosioekonominen tilanne, globalisaatio, kehityshistoria, politiikka, maantieteellinen sijainti ja työmarkkinat. Kyseisen systeemiteoreettisen mallin keskiössä on yksilö. McMahon, Watson ja Patton (2014, 36-37) ovat huomauttaneet, että henkilön kulttuurisesta taustasta riippuen yksilön korostaminen saattaa olla virheellistä. Monissa yhteisöissä päätösten teko tapahtuu perheen tasolla, joten yksilön irrottaminen perheestä irralliseksi toimijaksi saattaa johtaa tuloksettomiin käytäntöihin ohjauksessa. Taustoitan seuraavaksi yhdeksännen luokan valintaa ja valinnan ohjausta, jonka jälkeen tarkastelen edellisen jaottelun yksilöllisiä ja sosiaalisia ulottuvuuksia etnisyyden ja perheen näkökulmasta.

3.1 Yhdeksännen luokan valinta

Yhdeksännellä luokalla tehdään merkittävä valinta koulutusuran suhteen. Usein valinta tapahtuu erilaisten lukio- ja ammattikoulutuksien välillä. Nuorelle tämä on ensimmäinen kerta, kun hän pääsee suuntautumaan tiettyä alaa kohti. Valinta tapahtuu suomalaisessa järjestelmässä myöhemmin kuin monissa muissa Euroopan maissa, ja tätä pidetään muun muassa maahanmuuttajanuorille suotuisana rakenteellisena ominaisuutena, sillä se vaikuttaa suojaavan nuoria koulupudokkuudelta. (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 185) Polkuriippuvuusteorioiden (*path dependency*) näkökulmasta yhdeksännen luokan valinnan voi ajatella olevan ensimmäinen iso askel nuoren koulutuspolulla. Teoriaa käytetään perinteisesti laajempien systeemien kehityksen kuvaamiseen taloustieteessä ja sosiologiassa, mutta se auttaa tässä tapauksessa kuvaamaan ensimmäisen nivelvaiheen siirtymän merkittävyyttä yksilölle. Polkuriippuvuus-ajattelussa valinnat polkujen välillä kasvattavat valintoja tekevän systeemin muutoksen epätodennäköisyyttä. Muuttuminen vaatii jatkossa kasvavia tappioita systeemille, sillä polun varrella systeemiin on tehty investointeja, ja valintojen kautta on syntynyt yhä vakiintuneempia identiteettejä ja ideologioita. (Bartl &

Sackmann 2014, 51) Edellä kuvattu teoria tarkoittaa esimerkiksi sitä, että valinta yhdeksännellä luokalla on nuorelle ajallinen panostus, ja ajatus esimerkiksi lukioon siirtymisestä on kiinnittymistä muun muassa akateemiseen identiteettiin. Muutos tämän valinnan jälkeen vaatisi luopumista osasta omaa identiteettiä ja tehtyjen panostusten tuloksettomuuden hyväksymistä. Tästä näkökulmasta katsottuna on ymmärrettävää, että etenkin yhdeksännen luokan koulutussiirtymä aiheuttaa monenlaista stressiä ja painetta nuorelle (Akos & Galassi 2004).

Yhdeksännellä luokalla valinta ajoittuu aikaan, jolloin nuori positioi itseään vertaisryhmissä, oppii omista ominaisuuksistaan, omista tavoitteistaan ja omasta roolistaan erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa paikallisesti ja yhteiskunnan tasolla. (Keeffe 2017, 214) Nuoruus on tässä mielessä itsenäistymistä ja oman persoonan rakentamista. Maahanmuuttajanuorilla tähän prosessiin sisältyvät erityispiirteinä luvussa 2.3 esitellyt pohdinnat perhesuhteista ja etnisestä identiteetistä. Koulutuslavalinnan kannalta kokonaisvaltainen itsetuntemus on yksi onnistuneen valinnan selkein edellytys. Jo urakehitystutkimuksen alullepanijana pidetyn Parsonsin (1909, 5) teorian mukaan uravalinta rakentuu itsensä ymmärtämisen, vaatimusten ja vaihtoehtojen ymmärtämisen sekä näiden kahden kokonaisuuden yhteensovittamisen varaan. Ajatus muistuttaa nykyistä keskustelua yksilön ja ympäristön kohtaavuudesta (*person–environment fit*), jonka toteutumista pidetään uraohjauksen tavoitteena joissakin teorioissa (McMahon, Watson & Patton 2014, 37). Oppilaan itsetuntemus rakentuu suhteessa ympäristöön ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Niemi 2016, 51). Teräksen ja kumppaneiden (2015) tutkimuksessa nuoret itse nostivat opiskelupaikan valintaan vaikuttavista ympäristötekijöistä eniten esille ystävien ja perheen merkityksen.

3.2 Oppilaanohjaus

Maahanmuuttotastaisten nuorten oppilaanohjaus on herättänyt viime vuosina paljon tieteellistä keskustelua ja tutkimuksia (mm. Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019; Holopainen, Kalalahti & Varjo 2017). Oppilaanohjaajan tehtävä perustuu Opetushallituksen (2014, 442–445) ohjeistukseen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa:

”Oppilaanohjauksen tehtävänä on kehittää oppilaiden valmiuksia selviytyä muuttuvissa elämäntilanteissa, opintojen nivelvaiheissa sekä työuran siirtymissä. Oppilaat oppivat käyttämään ja hyödyntämään erilaisia tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita. Ohjauksella vahvistetaan oppilaiden toimijuutta ja oma-aloitteisuutta koulutus- ja uravalintojaan koskevassa päätöksenteossa. Oppilaanohjaus tarjoaa oppilaille tietoa ja tutustumismahdollisuuksia peruskoulun jälkeisiin koulutus- ja opiskeluvaihtoehtoihin yhteistyössä vastaanottavan oppilaitoksen sekä huoltajien kanssa. Ohjauksen tehtävänä on edistää opintojen loppuun saattamista sekä yhteishaun yhteydessä tehtävän jatkosuunnittelun avulla tukea siirtymistä perusopetuksen jälkeisiin opintoihin.”

Tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista nähdä kuinka haastattelemani nuoret tuovat esiin suhteensa oppilaanohjaajaan. Näkyykö siis ohjauksen tavoitteissa mainittu toimijuuden vahvistaminen nuorten puheessa?

Opetushallituksen ohjeistus seuraa monia ohjaustyön teoreettisia malleja. Esimerkiksi Niemen (2016) päätöksentekoon ohjaavan prosessin malliin sisältyvät edellisen ohjeistuksen pääpiirteet. Malli koostuu 1) yhteistoiminnan kehittämisestä 2) itsetuntemuksen kehittämisestä 3) päätöksentekotaitojen harjoittelusta 4) kokemusten reflektoinnista 5) uravaihtoehtojen hahmottamisesta 6) jatkokoulutusvaihtoehtoihin perehtymisestä 7) vaihtoehtojen yhdistämisestä itsetuntemukseen ja 8) päätöksenteosta. Niemen mukaan parasta urapohdintaa, jatkokoulutukseen sitoutumista ja päätöksentekovarmuutta ennustavat yhteistoiminta, oppilaan itsetuntemus ja suunnitelmallisuuden ohjaus. Niemi esittää, että tehostettua

oppilaanohjausta ei tulisi kohdentaa opintomenestyksen mukaan, sillä heikkoja urapohdintoja on kaikissa keskiarvoluokissa.

Holopaisen, Kalalahden ja Varjon (2017) mukaan ”maahanmuuttajataustaiset nuoret muodostavat ohjauksen kannalta erityisen kohderyhmän.” Tutkijoiden mukaan ”tutkimustulokset vahvistavat näkemystä, jonka mukaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden monimuotoisten tarpeiden huomioiminen ei vielä tällä hetkellä ole kiinteä osa suomalaista universalistista siirtymäjärjestelmää”. Lisäksi edellä esitetyt päätöksenteon prosessit ja ohjauksen ohjeistukset ovat hyvin individualistisia ja keskittyvät yksilön sisäiseen reflektioon ja pohdintaan. Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla toisen asteen kouluvalinta tehdään kuitenkin monesti valtaväestöä yhteisöllisemmistä lähtökohdista (Saarinen & Kalalahti 2019). Valintaa sosiaalisten suhteiden kautta tarkasteltaessa on mielenkiintoista nähdä, millaisen roolin oppilaanohjaus saa nuorten puheessa.

3.3 Maahanmuuttajataustaiset nuoret siirtymässä

Koulun yksi tarkoitus ja funktio on integroida yksilö vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään (Antikainen, Rinne & Koski 2015, 128). Tästä näkökulmasta maahanmuuttajataustaisten nuorten akkulturaation onnistumisen mittarina voitaisiin pitää opintoihin kiinnittymistä ja valtaväestön koulutuspolkuja vastaavia koulutusvalintoja. Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat eroja maahanmuuttajataustaisten ja kantasuomalaisien oppilaiden välillä. Tilastokeskuksen (2018) mukaan ulkomaalaistaustaisuus vaikutti toisen asteen läpäisyyn. Kyseisen tutkimuksen mukaan toisen asteen tutkinnon suorittaminen kesti pidempään ulkomaalaistaustaisilla oppilailta ja ulkomaalaistaustaisten oppilaiden ammatillisen koulutuksen läpäisyaste oli suomalaistaustaisia oppilaita alempi. Larja, Sutela ja Witting (2015) sen sijaan huomasivat, että ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin. TRANSIT- ja EMED-tutkimuksissa puolestaan löydettiin kirjoittajien nimeämä *maahanmuuttajien paradoksi*. Käsite kuvaa tilannetta, jossa maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on vahva oppimisorientaatio sekä usko koulutukseen ja työllistymiseen, mutta samalla eniten opiskeluvaikeuksia ja he

putoavat toiselta asteelta useammin. Kansainvälisesti on löydetty samansuuntaisia tuloksia ja niitä on käsitteellistetty termeillä: *educational optimism*, *attitude-achievement paradox* ja *immigrant aspiration paradox*. (Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019) Maahanmuuttajien paradoksi johtaa tilanteeseen, jossa maahanmuuttotaustaiset yhdeksäsluokkalaiset tavoittelevat koulupaikkaa lukiossa heikosta koulumenestyksestään huolimatta. Siinä missä suomalaistaustaiset oppilaat hakeutuvat koulunkäyntivaikeuksien ja välttämisorientaation johdosta ammatilliseen koulutukseen, ei maahanmuuttotaustaisten oppilaiden toiminnassa ole nähtävissä samaa yhteyttä (Kalalahti ym. 2017). Holmberg ja kumppanit (2018) ovat maahanmuuttajanuorten paradoksia pohtiessaan nostaneet esiin oppilaiden kykenevyyttä ja tapoja arvioida omia mahdollisuuksiaan. Kysymyksiä on noussut myös oppilaanohjauksesta ja perheen sekä muun sosiaalisen ympäristön vaikutuksista nuoren koulutuspolkuihin.

3.4 Perhetaustan vaikutus nuoren koulutussiirtymiin

Suihkonen tuo esiin, että vanhempien ja lasten välinen vuorovaikutus kasvatuksessa on sukupolvien aikana lisääntynyt. Tämä ei hänen mukaansa kuitenkaan tule ilmi ammatinvalintaan liittyvissä keskusteluissa. Osa nuorista pohtii urapolkuaan yksin. Valinnan pohtimiseen ei aina haluta ottaa vanhempia mukaan oman itsenäisyyskehityksen ollessa aluillaan. (Suihkonen 2007) Vanhemmat kuitenkin pyrkivät avustamaan lapsiaan siirtymissä, ja monesti vanhempien vaikutus on huomattava. Vanhemmat esimerkiksi keskustelevat siirtymistä, välittävät kouluun liittyviä tietoja, keskustelevat nuoren henkilökohtaisista ongelmista, kannustavat ja tekevät vierailuja kouluihin (Akos & Galassi 2004). Vanhempien toiminnan lisäksi myös heidän voimavaransa ja ominaisuutensa vaikuttavat siirtymiin. Yksimielisyyttä näistä vaikutuksista ei kuitenkaan vaikuta olevan. Hyvärisen ja Erolan (2011) mukaan maahanmuuttajataustaisten nuorten perheen ja perhetaustan vaikutus toisen asteen valintaan on suomalaistaustaisia voimakkaampi. Tutkimus tarkasteli vanhempia heidän koulutustasonsa kautta. Tutkimuksen painopiste oli siis enemmän koulutuksen periytyvyydessä. Kalalahden ja kumppaneiden (2017) samantapaisessa tutkimuksessa puolestaan vanhempien sosioekonominen tausta määritettiin koulutusasteen ja

työttömyyden perusteella. Kyseiset mittarit mittaavat muun muassa vanhempien sosiaalista ja kulttuurillista pääomaa. Maahanmuuttajavanhemman tapauksessa näillä mittareilla ei kuitenkaan aina tavoiteta kyseisiä pääomia. Maahanmuuttajavanhemman vaikutus lapseensa saattaa rajoittua ainoastaan henkiseen tukemiseen ja kannustamiseen, sillä uudessa ympäristössä pääomaa ja tietoa koulutusrakenteista tai koulutusten sisällöistä ei vanhemmalla välttämättä ole (OECD 2017). Etenkin vanhempien koulutustaso ei tässä tapauksessa välitä oletettua kulttuurista ja sosiaalista pääomaa samalla tavalla kuin suomalaistaustaisissa perheissä. Kulttuuriset ja sosiaaliset pääomat ovat kuitenkin keskeisiä vanhemman ominaisuuksia, joiden on huomattu vaikuttavan nuoren päätöksiin koulutusurasta. Merkittäviä tekijöitä on esimerkiksi tiivistetty jaotteluun: perheen elämäntavat, kulttuuri, pääomat ja kyky tehdä valintoja. (Kalalahti, Silvennoinen & Varjo 2015)

Kansainvälisissä tutkimuksissa esimerkiksi Perna ja Titus (2005) ovat tutkineet sosiaalista pääomaa vanhempien osallisuudella (*involvement*) mitattuna. Vanhempien heikko osallisuus kouluun ja koulunkäyntiin oli yhteydessä nuorten vähäisempään amerikkalaiseen College-opistoon hakemiseen. Leopold ja Shavit (2013) ovat puolestaan huomanneet, että maahanmuuttotastaisten vanhempien heikko kulttuurinen pääoma maahanmuuttajien kohdemaassa on yhteydessä oppilaiden heikkoon menestykseen äidinkielessä ja matematiikassa.

Vaikka maahanmuuttajavanhemmat mahdollisesti vaikuttavat vahvemmin nuoren koulutussiirtymiin, saattavat heidän valmiutensa tähän vaikuttamiseen olla kantasuomalaisia vanhempia heikommat. TRANSIT- ja EMED-tutkimusprojekteissa haastateltujen asiantuntijoiden puheista nousivat esille maahanmuuttotastaisten oppilaiden erityistarpeet liittyen esimerkiksi opiskelutaitojen kehittämiseen ja ylioppilaskirjoituksiin valmentautumiseen. Haastatellut korostivat myös tarvetta kehittää välineitä, joilla sitouttaa perheitä ohjaustyöhön ja valintapäätöksiin. (Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019, 66.) Tarve erityiselle ohjaukselle on yhteydessä etenkin siihen, miten hyvin oppilaan vanhemmat tuntevat koulutusjärjestelmää ja täten pystyvät auttamaan nuorta kouluun liittyvissä asioissa (Peltola 2014).

Vanhempien lisäksi myös oppilaan sisaruksilla ja ystävillä on tärkeä rooli opintopolun valitsemisessa. Maahanmuuttotaustaisilla nuorilla etenkin vanhempien sisarusten roolin on huomattu olevan suuri koulutus- ja uravalintoja tehtäessä. Jo kouluttautuneet tai seuraavalla koulutusasteella olevat vanhemmat sisarukset pystyvät tarjoamaan uudenlaista informaatiota ja opastusta nuoremmalle sisarukselle. Usein sellaista, jota maahanmuuttajataustaisilla vanhemmilla ei ole mahdollisuutta tarjota. (Schnell 2014)

4 TOIMIJUUS

Edeltävien lukujen yksi tarkoitus on osoittaa kuinka toimijuus on keskeisesti yhteydessä sekä maahanmuuttoon että nuoruuteen ja nuoruudessa tehtäviin valintoihin. Tarkastelen tässä pääluvussa tarkemmin toimijuutta näissä yhteyksissä ja jäsenän samalla tämän tutkimuksen näkökulman toimijuuteen.

Toimijuutta on tutkittu muun muassa sosiologisesta, psykologisesta ja filosofisesta näkökulmasta. Se yhdistetään minuuden, motivaation, tahdon, tarkoituksellisuuden, valinnan, aloitteen, vapauden ja luovuuden käsitteisiin (Emirbayer & Mische 1998). Toimijuutta voidaan jäsentäen tarkastella mikro, meso ja makrotasolla. Mikrotasolla kyse on yksilön tavasta määritellä toimijuuttaan ja kokea esimerkiksi pystyvänsä, voivansa tai joutuvansa. Mesotasolla tutkitaan toimijuuden yhteyttä erilaisiin instituutioihin ja yhteisöihin ja makrotasolla tarkastellaan kuinka erilaiset diskurssit tai kulttuurin asenneilmasto muovaavat toimijuutta. Käytännössä kuitenkin useimmat toimijuuden kanssa tavalla tai toisella sidoksissa olevat asiat lävistävät nämä kolme tasoa. Esimerkiksi sukupuoli muovaa ja rakentaa toimijuutta sekä yksilöiden välisissä keskusteluissa että yhteiskunnan rakenteiden tasolla. (Ojala, Palmu & Saarinen 2009)

Mitä toimijuus sitten käytännössä on? Yksinkertaisimmillaan toimijuus on yksilön kykyä valita, toimia ja muuttaa asioita (Emirbayer & Mische 1998). Kokemus omasta aktiivisesta roolista muutoksen tai pysyvyyden prosesseissa on tällaisessa määritelmässä keskiössä (Lähteenmaa 2010, 53). Tällaisen ja tämän kaltaisten määritelmien mukaan toimijuutta on ulkoisten sääntöjen, normien tai vastaavien rajoitteiden vastustaminen, mutta myös tulkitseminen sekä hyväksyminen ja uusintaminen, mikäli nämä valinnat tapahtuvat oman aktiivisen ja tietoisin tekemisen kautta (Aaltonen 2012, 182; Juvonen 2015, 34–36). Toisenlaisen näkemyksen mukaan toimijuuden ei tarvitse aina olla täysin tietoista tai rationaalista. Tällaista esimerkiksi *arkista* tai *hiljaista* toimijuutta voi olla isovanhemman käteen tarttuminen ja siitä irrottaminen tai harrastuksen aloittaminen ja lopettaminen. Myös näennäinen toimimattomuus voi olla hiljaista toimijuutta. Tällöin henkilö kieltäytyy tekemästä päätöksiä tai valintoja. (Korkiamäki 2015)

Edellä mainitun lisäksi toimijuutta ei aina käsitetä pelkästään yksilökohtaisena ominaisuutena tai piirteenä. Yhteisöllinen toimijuus tarkoittaa ryhmän tai yhteisön jaettua tavoitteellista olemisen tapaa. Korkiamäki antaa esimerkin nuorten vertaisryhmistä, jotka voivat esimerkiksi jaetusta identiteetistään, yhteisistä kokemuksistaan tai keskinäisen tuen kautta aktivoitua toimimaan laajemmissa yhteisöllisissä rakenteissa niitä myötäillen tai vastustaen. Korkiamäki korostaa yhteisöllisen toimijuuden yhteyttä yksilökohtaiseen toimijuuteen:

”kahdenvälinen toimijuuden tukeminen voimauttaa kollektiiviseen yhteistoimintaan, ja yhteisöllisen toimijuuden tukeminen vahvistaa vastaavasti yksilöiden kokemuksia omista toiminnan mahdollisuuksistaan.” (Korkiamäki 2015)

Tästä ajatuksesta välittyy ajatus toimijuudesta, joka on sidottu sitä ympäröivään maailmaan (ks. luku 4.3) ja joka muovautuu sosiaalisten suhteiden kautta (ks. luku 4.4).

4.1 Toimijuus nuoruudessa

Nämä edellä esitetyt toimijuuden melko laajat määritelmät antavat kuvan hyvin moniulotteisesta käsitteestä. Toimijuuden määritelmiä onkin melkein yhtä paljon kuin aihealueen tutkijoitakin. Kuvattujen määritelmien tarkoituksena on tätä tutkimusta varten suunnata katse kohti toimijuutta, joka painottaa yksilön kokemuksen ja yhteiskunnan rakenteiden yhteenkietoutumista sekä toimijuuden vuorovaikutuksellisuutta. Tällainen käsitys toimijuudesta on yhteinen etenkin lapsi- ja nuorisotyön alan tutkimuksissa (Korkiamäki 2015).

Ajatus toimijuudesta nuoruudessa tai etenkin lapsuudessa ei ole kovin vanha. Lastensuojelun kehitystä tutkineen Harrikarin (2017) mukaan yhteiskunnan suhtautuminen lapseen muuttui 1900-luvun lopulla. Harrikarin nimeämän 1980-luvulta alkaneen lastensuojelun toisen modernin aikakauden keskiössä on ollut lapsen oikeuksien kehitys. Tänä aikana lapsi on saanut oman oikeudellisen subjektinsa, ja lapsi on irtaantunut osittain perheen vallasta. Kehityksen mukana on kulkenut myös näkemys lapsesta itsenäisenä toimijana. Muun muassa YK:n Lapsen oikeuksien sopimus korostaa

lapsen oikeutta muodostaa ja ilmaista omat näkemyksensä itseään koskeissa asioissa (Lapsen oikeuksien sopimus, 12 artikla).

Malmin (2018) nuorten toimijuutta käsittelevässä teoksessa toimijuus on läheisesti yhteydessä nuoren itsenäistymiseen. Kaikki itsenäistymiseltä vaikuttava toiminta ei kuitenkaan kuvasta toimijuutta. Malm esittää, että suomalaisessa yhteiskunnassa itsenäistyminen on ihannoitu ilmiö. Täten itsenäistyminen esimerkiksi muuttona omaan asuntoon ei aina ole toimijuutta, vaan myös yhteiskunnan normien ja odotusten mukaista käyttäytymistä. Nuoren toimijuutta on myös kyky tukeutua omaan sosiaaliseen verkostoon, pelkän itsenäisesti toimimisen lisäksi. Malm korostaa näkökulmaa, jonka mukaan toimijuus vahvistuu nuoruudessa sosiaalisten suhteiden, arjenhallinnan osaamisen karttumisen ja oman toimijuuden kokemuksen vahvistumisen kautta. Boomkens ym. (2019) löysivät sosiaalisten suhteiden vaikutusta tarkentavia tutkimustuloksia. Heidän tutkimuksessaan 14–17-vuotiaiden nuorten sosiaalisessa verkostossa vanhemmilla oli suurin vaikutus toimijuuteen. Sosiaalisella makrotasolla uskonnolla, etnisellä taustalla ja hollantilaisella yhteiskunnalla oli vaikutus nuorten toimijuuden rakentumiseen. Lisäksi moniongelmaisilla nuorilla sosiaalityöntekijät olivat tärkeä apu toimijuuden rakentumisessa. Tästä kirjallisuudesta nousee vahvasti esille ajatus nuoruudesta ajanjaksona, jossa henkilön toimijuus kasvaa. Toimijuus näyttäytyy muovautuvana ja erityisesti nuoruuden aikana rakentuvana ominaisuutena. Samaan aikaan muotoutuu myös nuoren käsitys itsestään.

4.2 Etnisyys, identiteetti ja toimijuus

Toimijuus käsitetään erilaisilla tavoilla eri kulttuureissa. Nijnattenin (2010, 7) mukaan länsimaisissa kulttuureissa toimijuus ymmärretään hyvin yksilöllisenä käsitteenä. Muualla toimijuus voi olla hyvinkin kollektiivinen termi, jota voitaisiin ymmärtää paremmin esimerkiksi aikaisemmin mainitun yhteisöllisen toimijuuden käsitteen kautta. Jokaisella kulttuurilla on myös omat normit sille, millainen toimijuus on yhteisön

kannalta hyväksyttävää. Kulttuuri siis sitoo rajat normaalille ja *patologiselle*⁴ toimijuudelle.

Nijnatten (2010, 51) tiivistää myös Foucaultin ajattelua toimijuuden ja sosiaalisten kategorioiden suhteesta. Hänen mukaansa ideaali agentti tai toimija länsimaisessa demokratiassa on autonominen yksilö, joka osaa pitää huolta itsestään ilman muiden apua. Sosiaaliset kategoriat, kuten tietty etnisiteetti ovat ehtoja, jotka edistävät tai estävät tällaisen autonomisuuden toteutumista. Nämä kategoriat tarjoavat siis eri asteista toimijuutta yksilöille. Nijnatten jatkaa vielä hiukan kärjistäen, että tällöin arvostetun sosiaalisen kategorian yksilöt nauttivat vahvasta toimijuudesta ja sosiaalisesti heikommassa asemassa olevilla henkilöillä on rajoittuneempi toimijuus.

Edellä esitetty ajattelu tuo esille, että tiettyyn ryhmään identifioituminen vaikuttaa henkilön toimijuuteen. Täten siis identiteetti, etnisyys ja toimijuus kietoutuvat yhteen. Mäkelä (2019, 32) toteaa, että toimijuutta onkin lähes mahdotonta tutkia ilman identiteetin käsitettä. Nijnattenin ajatuksia mukailleen Mäkelä esittää, että identiteetti voi edistää tai rajata yksilön toimijuutta. Maahanmuuttotaustaisten nuorten kohdalla Mäkelä nostaa erityisesti esiin kulttuurisen identiteetin merkityksen. Kulttuurinen identiteetti on Hallin (Hall 1997, 1) määritelmän mukaan tietty minuus, jonka henkilö jakaa muiden saman historian ja syntyperän omaavien ihmisten kanssa. Kulttuurinen identiteetti on samalla kuitenkin myös jotain ajassa ja hetkessä muovautuvaa eikä pelkästään yksi tietty jäykkä yhteinen menneisyys.

Maahanmuuttajien kulttuurista identiteettiä ovat teoretisoineet Phinney, Berry, Vedder ja Liebkind. Heidän jäsennyksensä muistuttaa Berryn akkulturaatioteoriaa (*vrt. luku 2.2 Maahanmuutto yksilön ja yhteisön tasolla*). Tässä akkulturaatioteoriaa vastaava nelikenttä muodostuu kuitenkin sen mukaan kuinka kansallinen ja etninen identiteetti ovat sisäistyneet henkilöön. Etninen identiteetti kuvastaa yhteyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lähtömaahan ja kansallinen identiteetti puolestaan kuvastaa samaistumisen tunteita nykyiseen kotimaahan ja sen kansaan. (Phinney ym. 2006)

---

⁴ (Eng. *pathological agency*) Esimerkiksi lain näkökulmasta: periaatteen tasolla toimijuus ulottuu myös laittomiin tekoihin, mutta yhteiskunta rankaisee yksilöitä ja yhteisöjä näistä teoista.

Nuoren navigoiminen näiden erilaisten kulttuuristen ja etnisten identiteettien maastossa on valintoja ja neuvottelua toimijuuden rajoista. Tarjolla olevat identiteetit vaikuttavat siis siihen millainen toimijuus nuorelle mahdollistuu, mutta valinnat eri identiteettien välillä kuvastavat itsessään vahvaa toimijuutta. Howarthin, Wagnerin, Magnussonin ja Sammutin (2014) tutkimuksen eräs nuori ilmensi tätä pohdintaa seuraavasti:

”Voin sanoa, että minun kulttuurinen identiteettini on sellainen kuin itse ajattelen sen olevan, eikä mitä joku muu ajattelisi. Koska tiedän, että minussa on erilaisia niin kuin etnisyyksiä (races) ja näin, jotka muodostavat minun kulttuurisen identiteettini; asioita, joita teen, jotka muodostavat minun kulttuurisen identiteettini, joten minä valitsen näistä koska ajattelen voivani tehdä näin. Silloinkin kun - joku esimerkiksi sanoo ”hän on toista etnisiteettiä (race) tai jotain” voin valita jotain toisesta (etnisiteetistä) koska he pitäisivät siitä. Eli kulttuuri on jotain tosi isoa. Siis sanoisin, joo, minä voin valita omani.” (Howarth ym. 2014, 90: Käännös I.G.)

4.3 Sidoksellinen toimijuus

Tämän tutkimuksen yhtenä merkittävänä inspiraationa toimi Mäkelän (2019) väitöskirja, jossa maahanmuuttajatyttöjen toimijuutta tutkittiin sidoksellisen toimijuuden näkökulmasta. Mäkelä löysi väitöskirjatutkimuksessaan kahdenlaisia nuorien maahanmuuttajatyttöjen toimijuutta sitovia esteitä. Ensimmäinen esteiden ryhmä liittyi yleisiin koko ikäluokkaa koskeviin vaikutuksiin. Toimijuutta sitoivat tässä tapauksessa muun muassa erilaiset koulutukselliset rakenteet ja ajalliset rajoitteet siirtymälle. Toinen esteiden ryhmä liittyi sukupuoleen ja maahanmuuttotaustaan sekä näiden yhteisvaikutukseen. Toimijuus rajautuu tässä tapauksessa vanhempien koulutustason ja sukupuoleen liittyvien odotusten kautta.

Sidoksellinen toimijuus on siis yksilön toiveiden ja ympäristön vaikutusten vuoropuhelua. Toimijuus sijoitetaan tässä ajattelussa yksilön ja yhteiskunnan väliin (Mäkelä 2019, 36). Evans korostaa sidoksellisen toimijuuden monitieteistä luonnetta ja termi liikkuu hänen mukaansa erityisesti psykologian ja sosiologian kenttien

välimaastossa. Evans huomauttaa, että vaikka psykologian alan tavassa käsittää toimijuus huomioidaan monesti läheisiä sosiaalisia suhteita, laajentaa sidoksellisen toimijuuden termi huomion myös laajempiin sosiaalisiin rakenteisiin kuten instituutioihin ja sosiohistoriallisiin tekijöihin. Monitieteisesti ymmärrettynä sidoksellisen toimijuuden keskiössä ovat niin yksilön sisäiset kuin hänen ympäristössään olevat tekijät. (Evans 2017)

Hamilton, Hill ja Adamson (2021) tiivistävät Evansin ajatuksia ilmaisten, että sidoksellinen toimijuus muodostuu ajan, paikan ja sosiaalisen tilan yhteisvaikutuksessa. Evans itse mainitsee sidoksellisen toimijuuden olevan prosessi, jota muovaavat menneisyyden kokemukset, tämän hetken mahdollisuudet ja käsitykset mahdollisista tulevaisuuksista (Evans 2002, 262). Näissä ajatuksissa sidoksellinen toimijuus näyttäytyy jatkuvasti muovautuvana ominaisuutena, johon vaikuttavat monipuolisesti erilaiset tekijät.

Hamiltonin ja Adamsonin (2013) mukaan sidoksellinen toimijuus keskittyy tuomaan esiin, kuinka toimijuutta sitovat tekijät koetaan subjektiivisesti. Sidoksellisen toimijuuden tapauksessa kyse ei siis ole siitä, että ympäristöstä tai yksilön toimintamalleista etsittäisiin todisteita tai asioita, jotka mahdollistavat tai estävät yksilöä tekemästä tiettyjä valintoja. Sen sijaan fokus on henkilön kokemuksessa ja siinä, miten hän tulkitsee erilaiset vaikutukset toimijuuteensa.

4.4 Relationaalinen toimijuus

Kuten Mäkelän tutkimuksesta on huomattavissa, sidoksellinen toimijuus tuo esiin toimijuuden ulkoisesti muodostuvia rajoja. Niitä rajoja, joita esimerkiksi yhteiskunta ja vanhemmat muodostavat nuorelle. On kuitenkin näyttöä, että nuoret muun muassa identiteettivalinnoillaan, positioinneillaan ja sosiaalisilla kanssakäymisillään neuvottelevat näitä toimijuuden rajoja. Relationaalisen toimijuuden näkökulma korostaa tätä toimijuuden rakentumista ja sen sijoittumista sosiaalisiin suhteisiin. Yksinkertaisimmillaan sosiaalisen kanssakäymisen kautta esimerkiksi kahdenvälisissä keskusteluissa yksittäinen toimija voi muovata omaa toimijuuttaan. Nuori voi esimerkiksi sopia vanhempiensa kanssa yhteisistä säännöistä kuten nuoren oikeuksista

ja vastuista. Identiteettivalinnoilla tarkoitetaan esimerkiksi tässä pääluvussa esitettyjä valintoja kansallisen ja etnisen identiteetin välillä ja positioinneilla tarkoitetaan itse tuotettujen tai ulkopuolelta tarjottujen kulttuuristen kategorioiden sekä ”puhunnan ja kuulluksi tulemisen paikkojen” valikointia. Nämä paikat tai positiot voivat liittyä esimerkiksi ikään, sukupuoleen tai institutionaaliseen asemaan. (Toiviainen 2019, 36)

Relationaalinen toimijuus siis Emirbayerin ja Mischen (1998) ilmaisun mukaan ”syntyy vuorovaikutuksen ja sosiaalisen konstruoinnin tuloksena. Toimijuus ei ole sosiaalisista järjestyksistä ja valtasuhteista irrallista, vaan niiden mahdollistamaa muttei täysin sanelemaa”. Relationaalinen toimijuus nostaa sosiaalisen maailman merkityksen etualalle toimijuuden tarkastelussa, mutta jättää tilaa kuitenkin muillekin vaikutuksille. On huomioitava myös, kuinka laajasti vuorovaikutus ja sosiaalinen konstruointi ymmärretään relationaalisen toimijuuden tapauksessa. Esimerkiksi Juvosen (2015) mukaan relationaalisuus ilmenee aina kahdenvälisistä suhteista laajoihin toimijan ja yhteiskunnan rakenteiden välisiin suhteisiin.

Nuorten kohdalla relationaalinen toimijuus on Malmin (2018) mukaan erityisen tärkeää, sillä se tuo uuden tavan nähdä nuorten itsenäistyminen epälineaarisesti. Autonomisuuden ja riippumattomuuden sijaan korostuvat ihmisten keskinäiset riippuvuudet, sosiaaliset suhteet sekä yhteiskunnan normit ja odotukset. Tällöin esimerkiksi nuoren aikuisen muutto takaisin lapsuudenkotiin voidaan nähdä vahvan toimijan ratkaisuna ja mahdollisuutena vastustaa yhteiskunnan normeja, toimijan sosiaalisten suhteiden tämän mahdollistaessa. Autonomisuutta korostavan toimijuuskäsityksen kautta tulkittuna sama tapahtuma olisi helpompi nähdä epäonnistuneena itsenäistymiskehityksenä. (Malm 2018) Myös Vanhalakka-Ruoho (2007) on tutkinut nuorten toimijuuden relationaalisia аспекteja. Hänen mukaansa relationaalinen toimijuus näyttäytyy nuorten toiminnassa suhdeverkostoissa neuvotteluna nuoren vapaudesta ja vastuusta, huolista ja kriiseistä, ’järkevyydestä’ ja viisaudesta sekä elämäntavan muutoksista.

4.5 Toimijuus sosiaalisten suhteiden näkökulmasta

Tämä tutkimus käsittää toimijuuden sen sidoksellisen ja relationaalisen luonteen kautta. Sidoksellinen toimijuus on paljon käytetty näkökulma maahanmuuttajien ja maahanmuuttotaustaisten henkilöiden toimijuuteen, sillä se tuo esiin toimijuuden rajoja muodostavia tekijöitä. Sidoksellisen toimijuuden käsite on tämän lisäksi kehitetty nimenomaisesti nuoria koskevissa tutkimuksissa (Evans 2017, 19). Näin uskon sen soveltuvan myös tämän tutkimuksen linssiksi haastattelemini nuorten toimijuuden tarkasteluun.

Relationaalista näkökulmaa hyödynnän tarkentaakseni huomion sidoksellisen toimijuuden kolmesta kokonaisuudesta, eli ajasta, paikasta ja sosiaalisesta tilasta viimeiseksi mainittuun sosiaaliseen tilaan (Hamilton, Hill & Adamson 2021). Relationaalisen toimijuuden näkökulman avulla uskon tuovani parhaiten esille ulkomaalaistaustaisuuden vaikutukset nuorten toimijuuteen. Toimijuuteen vaikuttava yhteys erilaiseen kulttuuriseen taustaan, arvoihin, sosiaalisiin suhteisiin sekä valtaväestöstä poikkeava etninen identiteetti konkretisoituu tässä ajattelussa etenkin vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Keskustelut, kanssakäymiset ja arkielämä synnyttävät relationaalisessa ajattelussa nuoren toimijuutta. Myös käsitys maahanmuuttotaustan henkilökohtaisista merkityksistä välittyy näiden suhteiden kautta. Lisäksi relationaalinen näkökulma korostaa identiteetin merkitystä toimijuuden rakentumisessa. Yhteyksien muodostaminen muihin edellyttää jonkinlaista ymmärrystä itsestä suhteessa muihin. Luokittelut omaan ja muiden ryhmään vaikuttaisivat olevan tästä näkökulmasta välttämättömiä.

Tapani ymmärtää toimijuus lähentelee toimijuuden käsitystä feministisessä keskustelussa, jossa puhutaan muun muassa pienestä, hauraasta ja arkisesta toimijuudesta. Ojalan, Palmun ja Saarisen (2009, 15) mukaan näitä ja muita feministisiä käsityksiä yhdistää ajatus toimijuudesta, joka rakentuu tilanteissa ja vuorovaikutuksessa. Lisäksi suhteinen toimijuuskäsitys linssinä tutkimukseen mahdollistaa myös yhteisöllisen toimijuuden huomioimisen, sillä sosiaalinen vastavuoroisuus toiminnassa on syklistä ja koskettaa yksittäisen toimijan lisäksi koko yhteisöä ja muiden yksittäisten toimijoiden liikkeitä (Toiviainen 2019, 42).

Hyödynnän sidoksellisen ja relationaalisen toimijuuden lähtökohtaa haastattelun ja tutkimuskysymysten muotoilemisessa. Tutkimuskysymykset ohjaavat analyysiä, joten tätä kautta teoria vaikuttaa myös analyysiin, vaikkakin se tehdään aineistolähtöisesti.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Niemen (2016, 116) väitöskirjatutkimuksessa selkeästi suurin osa (78,1 prosenttia) oppilaista koki, että he itse tekevät lopullisen päätöksen opintopaikastaan. On kuitenkin selvää, että nuoret eivät tee tätä valintaa tyhjiössä. Tutkimukseni tarkoituksena onkin selvittää, mitkä sosiaaliset tekijät vaikuttavat maahanmuuttajanuoren toimijuuteen koulutussiirtymien kontekstissa. Kohdennan tarkastelua etenkin perheeseen sekä vanhempiin ja tarkastelen, kuinka nuoret kokevat perheen ja suvun vaikuttavan heidän toimijuuteensa koulutusasteelta toiselle siirryttäessä.

Maahanmuuttajien asenteet koulutusta kohtaan ovat positiivisia ja maahanmuuttajavanhemmat patistavat nuoria tavallista enemmän lukio-opintoihin (Mäkelä 2019). Kuitenkaan sitä, miten koulutuspolkuun liittyvä päätös loppujen lopuksi muodostuu, ei selkeästi tiedetä. Näyttäytyykö perheen koulutusmyönteisyys nuorelle pakkona, kannustamisena, tukena vai itsestäänselvyytenä? Entä miten muuten vanhemmat vaikuttavat nuoren päätökseen? Onko vanhemmilla esimerkiksi tiedollista pääomaa, jolla avustaa koulutussiirtymissä? Näihin kysymyksiin etsin vastauksia nuorten näkökulmien kautta.

Tutkimukseni perustuu sidokselliseen ja relationaaliseen toimijuuskäsitykseen. Tämän käsityksen pohjalta on muotoutunut tutkimuksen haastattelujen teemarunko. Litteroitujen haastattelujen analysoinnin tein kuitenkin aineistolähtöisesti. Tässä pääluvussa seuraavaksi lisää tutkimuksen tarkoituksesta, haastatteluista, tutkimusjoukosta ja analyysin vaiheista. Lopuksi kerron vielä lyhyesti tämän tutkimuksen luotettavuudesta ja esitän pohdintoja sen eettisyydestä.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Millaiset sosiaaliset suhteet ovat nuorille opintopaikan valinnan kannalta merkityksellisiä?
- 2) Miten nuoret kokevat näiden sosiaalisten suhteiden vaikuttavan heidän opintopaikan valintaansa?
- 3) Miten nuoret kokevat maahanmuuttotaustansa vaikuttaneen heidän valintoihinsa?

Ensimmäinen tutkimuskysymys nostaa esiin tämän tutkimuksen nuorille opintopaikan valinnan kannalta merkitykselliset sosiaaliset suhteet. Toisin sanoen ihmiset, yhteisöt tai ryhmät, joiden kanssa nuoret ovat esimerkiksi käyneet keskusteluja valinnasta, saaneet emotionaalista tukea tai muulla tavalla nuorten käsityksen mukaan vaikuttaneet tai olleet yhteydessä opintopaikan valintaan.

Toinen tutkimuskysymys johdattaa tarkastelemaan juuri näitä tapoja, joilla nämä läheiset tai muutoin tutut suhteet ovat vaikuttaneet nuoreen. Tämän tutkimuskysymyksen kohdalla analyysi tarkennetaan nuoren toimijuuteen. Kuinka siis sosiaaliset suhteet vaikuttavat yksilön kykyyn valita, toimia ja muuttaa asioita toisen asteen opintopaikkavalinnan kontekstissa.

Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on analysoida miten maahanmuuttotausta vaikuttaa nuoren toimijuuteen hänen sosiaalisten suhteidensa kautta. Tarkastelu tässä tapauksessa painottuu perheeseen ja sukulaisiin, sillä nämä ovat todennäköisimpiä⁵ suhteita, joiden kautta maahanmuuttotausta saattaisi muovata nuoren toimijuutta.

---

⁵ Katso luku 4.1 ja 4.2

5.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu edellyttää jossain määrin tutkittavien yhtenäisyyttä ja tutkimuksen tekijältä ilmiön alustavaa tuntemista ja tähän tuntemukseen perustuvaa jäsenystä haastateltavien tilanteeseen vaikuttavista seikoista. Tähän jäsenyykseen perustuen muodostuvat haastattelun teemat, eli rajatut aihealueet keskustelulle. Teemahaastattelun menetelmä korostaa haastateltavien näkökulmaa aiheeseen. Teemojen tarkoitus on pitää haastattelujen aihepiiri rajattuna, mutta ne eivät toimi rajoituksina kysymyksenasetteluille. Teemahaastattelut ovat lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47-48)

Tämän tutkimuksen haastattelujen teemat muodostuivat tähän asti käsittelemieni sidoksellisen ja relationaalisen toimijuuden teoriapohjaan tukeutuen. Näin muodostui kolme teemaa, joiden pohjalta haastattelut käytiin. Nämä teemat olivat identiteetti, sosiaalinen verkosto ja opintopaikkavalinta. Haastatteluiden sisällöt rajoutuivat hyvinkin tarkasti näihin teemoihin. Nuorten kerronta ei siis vastauksissa juurikaan laajentunut näiden aihepiirien ulkopuolelle. Ennen tämän tutkimuksen varsinaisia haastatteluja tein ensin kaksi harjoitushaastattelua, joista toisen sisällytin tutkimukseeni. Lopulliseen aineistoon sisällytin kahdeksan (8) haastattelua. Haastattelut kestivät noin 30 minuuttia. Kahden haastattelun nuoren kanssa vuorovaikutuksemme haastattelutilanteessa jäi melko suppeaksi ja haastattelut kestivät vain noin 20 minuuttia. Kahdessa tapauksessa päästiin kuitenkin puhumaan hyvin yksityiskohtaisesti haastattelun teemoista ja nämä haastattelut kestivät yli 40 minuuttia. Litteroitua aineistoa haastatteluista kertyi fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1.15 Word-tiedostoon siirrettynä yhteensä 62 sivua. Kaikki haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluina haastattelua varten varatuissa tiloissa. Kahdessa haastattelussa sattui pieni häiriö muun muassa haastateltavalle tulleen puhelun johdosta, mutta muutoin tutkimuksessa analysoitavat haastattelut saatiin tehtyä ilman ulkopuolisia häiriöitä.

Haastattelijana pyrkimykseni haastatteluissa oli antaa nuorille mahdollisimman laajoja kysymyksiä, jotta esimerkiksi sanavalinnat ja fokus vastauksissa olisi mahdollisimman paljon nuorten omaa. Tästä lähtökohdasta oli kuitenkin useaan otteeseen joustettava, sillä nuoret eivät aina kyenneet vastaamaan tällaisiin laajempiin kysymyksiin. Näissä

tapauksissa pyrin muotoilemaan kysymyksen uusiksi tai tarkentamaan sitä, mutta muutamissa tapauksissa jouduin siirtymään seuraavaan kysymykseen.

5.3 Tutkimusjoukko

Tässä tutkimuksessa tutkin Tilastokeskuksen määritelmän⁶ mukaista joukkoa *ulkomaalaistaustaiset*. Käytän tämän tutkimuksen haastatelluista termejä *toisen polven maahanmuuttaja* ja *maahanmuuttotaustainen nuori*. Sisällytän kuitenkin tähän käsitteeseen Suomessa maahanmuuttajavanhemmille syntyneiden henkilöiden lisäksi myös ennen kouluikää Suomeen muuttaneet nuoret. Koulutukselliset erot ja erot akkulturaatioprosessissa näiden ryhmien välillä ovat pieniä (Rumbaut 2004).

Tarkentamalla tutkimusta toiseen maahanmuuttajasukupolveen pyrin tuomaan esille perhetaustan merkitystä toimijuuden muodostumisessa koulutuksen nivelvaiheessa. On oletettavaa, että kyseinen joukko vastaa parhaiten suomalaisen perhetaustan omaavia oppilaita. Mahdollisesti ainoa merkittävä ero on ensin mainitun joukon perheen kautta välittyvä maahanmuuttotausta. Tiedostan kuitenkin, että selkeitä eroja esimerkiksi suomen kielen taidossa saattaa olla, ja muun muassa se saattaa rajata nuoren toimijuutta siirtymissä. Tutkimusjoukon rajauksen tarkoitus on kuitenkin ainoastaan korostaa perhetaustan ja maahanmuuttotaustan merkitystä, ei rajata muita toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä pois.

Tutkittavat ovat Turun alueelta. Haastattelin kuutta poikaa ja kahta tyttöä. Nuoret olivat 14–16-vuotiaita ja heistä kaikilla yhtä lukuun ottamatta toisen asteen valinta oli haastatteluhetkellä vielä edessä. Lupa osallistumiseen pyydettiin sekä nuorelta itseltään, että hänen huoltajaltaan.

5.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on metodi sekä väljä kehys, jolla laadullista tutkimusta voidaan lähestyä. Sisällönanalyysiä ei siis ohjaa tiukka teoreettinen tai epistemologinen asemointi.

---

⁶ Katso luku 2 *Maahanmuutto*

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi pyrkii luomaan tutkimusaineistosta teoreettisen kokonaisuuden. Aikaisemmillä havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei pitäisi olla vaikutusta analyysin toteutuksessa. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 78–80)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi käsitetään tässä tutkimuksessa Saarijärven ja Tuomen (2018, 84) esittämän yhdysvaltalaisen perinteen mukaisesti. Kyse on siis aineiston pelkistämisestä, ryhmittelystä ja mahdollisuuksien mukaan erilaisten ylä- ja alakategorioiden luomisesta. Tässä tutkimuksessa näiden luokittelujen muodostaminen tehdään teemoitellen. Teemoittelu on aineiston pilkkomista ja luokittelua erilaisten aihepiirien mukaan. Siinä painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 79)

Tämän tutkimuksen teemoittelu tehtiin aineistolähtöisesti, sillä pyrkimykseni oli olla sovittamatta haastatteluaineistoa liian mekaanisesti teoriaan. Etenkin kun teoria on jo ohjannut tutkimushaastattelun sisältöä ja tutkimuskysymysten muodostusta. Täten teoria on jo vaikuttamassa tämän tutkimuksen sisältöön ja tuloksiin. Pyrkimykseni on ollut pitää teoriaa tutkimuksen tässä vaiheessa mukana lähinnä tulkinnan tukena ja lähtökohtana analyysin pohdinnalle.

Teemoittelu alkoi aineiston litteroinnilla, jonka tein muodostamaani Excel-pohjaan. Litteroinnin yhteydessä aineistosta nousi jo tiettyjä ilmaisuja, joita pidin tutkimuksen kannalta oleellisina. Merkitsin nämä kohdat tässä vaiheessa muistiin. Saatuani litteroinnin valmiiksi, aloin lukemaan aineistoa läpi. Piilotin aineistosta epäolennaisia rivejä ja merkitsin ylös tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiltä tuntuvat kohdat. Tässä vaiheessa aineisto alkoi jäsentymään mielessäni. Luokittelin tätä jäsennystäni aineiston viereiseen sarakkeeseen. Lopuksi näitä jäsennyksiäni tarkastelemalla muodostin kolmanteen sarakkeeseen analyysin teemat. Tässä vaiheessa tutkimuskysymykset ohjasivat teemojen muodostamista.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen muodostui kaksi pääteemaa; suhteet yksilöihin sekä suhteet erilaisiin ryhmiin tai yhteisöihin. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla muodostui kuusi pääteemaa tai ”suhdetyyppiä”, jotka nimesin 1) inspiraatioksi, 2) paineeksi, 3) tueksi, 4) ohjaukseksi ja tiedoksi, 5) mahdollisuudeksi sekä 6) sosiaaliseksi identifikaatioksi. Viimeisen tutkimuskysymyksen kohdalla ei muodostunut selkeitä

teemoja, sillä aineistosta löytyi ainoastaan muutama kohta, jossa nuoret suoraan ilmaisivat maahanmuuttajuuden olleen yhteydessä nuorten sosiaalisten suhteiden kautta⁷ nuorten opiskelupaikan valintaan. Nostan nämä vaikutukset kuitenkin tutkielman tulososiossa ja pohdinnoissani esille, sillä uskon niiden olevan merkityksellisiä jatkotutkimusaiheita ajatellen.

5.5 Luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta horjuttaa etenkin haastatteluaineiston suppeus. Haastatteluista kaksi oli ainoastaan noin 20 minuuttia pitkiä ja kokonaisuudessaankin haastatteluja oli ainoastaan kahdeksan. Haastattelujen lyhyt kesto ei sinänsä ole ongelma, mutta useammassa haastattelussa kesti pitkään ennen kuin kokematon haastattelija ja nuori haastateltava pääsivät laajemmin ja syvällisemmin sekä kokonaislausein keskustelemaan nuoren kokemuksista haastatteluteemoihin liittyen. Muun muassa tämän johdosta kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla teemoittelu jäi hyvin kevyeksi ja aineiston saturaatiopiste ei tämän kysymyksen kohdalla vielä löytynyt. Kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla tulososiossa nostetuista kohdista onkin parempi ajatella tapaustutkimukselle tyypillisinä havaintoina.

Tutkimuksen luotettavuudelle haasteen luo myös tutkijan ja haastattelijan oma maahanmuuton kokemus. Tutkija ei yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa oikeastaan ikinä voi olla tutkimuskohteestaan irrallisena tai neutraalina ”pelkkänä tutkijana”. Oma kokemukseni maahanmuutosta saattaa siis korostaa tässä tutkimuksessa tutkijan tulkinnan roolia. Tämän olen kuitenkin pyrkinyt koko tutkimusprosessin ajan kontrolloimaan ja pitämään mielessäni. Esimerkiksi haastatteluissa pyrin välttämään maahanmuuttaja-kantaisten sanojen käyttöä kysymystenasetteluissa, jotta maahanmuuton merkitys ei korostuisi liiaksi enkä kääntäisi keskustelua liian mekaanisesti maahanmuuton vaikutusten suuntaan. Varovaisuus saattoi kuitenkin hiukan kostautua, sillä termit kuten ”maahanmuuttajataustainen” ja ”etnisuus” tulivat haastatteluissa esille. Nämä ovat kuitenkin melko spesifejä termejä ja kahteen

---

⁷ Suoria vaikutuksia kuten esimerkiksi nuoren kielitaidon puute oli myös mainittuna kahdessa tapauksessa, mutta näitä ei tässä tutkimuksessa sen tarkemmin tarkastella.

otteeseen jouduin selventämään haastateltaville niiden merkitystä. En siis voi olla täysin varma, miten kaikki haastateltavat ovat ymmärtäneet nämä ja muut termit, jotka arkisessa käytössä saattavat saada melko monipuolisia merkityksiä. Kolikon kääntöpuolella oma kokemukseni maahanmuutosta voi tosin myös auttaa ymmärtämään paremmin nuorten kertomaa. Tämä on saattanut vaikuttaa esimerkiksi haastattelutilanteissa vaikkapa siten, että jatkokysymykseni ovat olleet johdonmukaisia nuorten kerronnan kanssa.

Kaikesta edellä mainitusta huolimatta uskon tutkimukseni nostavan esille tärkeitä huomioita maahanmuuttotaustaisten oppilaiden toimijuudesta toisen asteen valinnan hetkellä. Nämä nostot voivat olla hyödyllisiä erityisesti lähtökohtana aihealueen jatkotutkimuksille.

5.6 Eettisyys

Tutkimuksen eettisyyden kannalta tämän tutkimuksen tärkein arvioitava kohta on osallistujien palkitseminen elokuvalipuilla. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) mukaan *”Tutkimukseen osallistujille ei yleensä makseta erillistä korvausta. Jos tutkija kuitenkin haluaa kiittää tutkittavia tutkimukseen käytetystä ajasta ja vaivasta konkreettisesti, lahjan tulee olla kohtuullinen (esimerkiksi elokuvalippu, tuotepaketti tai vastaava).”* Palkkiot ovat ongelmallisia etenkin osallistumisen vapaaehtoisuuden ylläpitämisen kannalta. Tämän johdosta muistutin osallistujia useaan otteeseen mahdollisuudesta kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä tahansa vaiheessa haastattelua ja tutkimusprosessia. Yksi osallistuja käytti tämän mahdollisuuden. Tämä viestii siitä, että palkkiosta huolimatta tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus säilyi ainakin tässä haastattelussa ja sen perusteella voidaan olettaa, että myös muissa haastatteluissa.

Osallistumisen vapaaehtoisuuden lisäksi erityistä huomiota kiinnitin haastateltavien anonymiteettiin ja haastateltaville arkojen aiheiden käsittelyyn. Koska osallistujien maahanmuuttotausta ja ikä on tiedossa jää raportissa mahdollisuus haastateltavien tunnistamiselle välillisten tietojen kautta. Tästä syystä kaikki muut haastateltavien tuottamat tiedot on karkeistettu yleiselle tasolle. Esimerkiksi maat ja paikat on nimetty

esimerkiksi maaksi tai paikaksi X. Haastattelujen aikana muistutin haastateltavia myös mahdollisuudesta kieltäytyä kysymyksiin vastaamisesta, jotta keskustelun aiheet säilyisivät nuorelle sopivissa rajoissa.

Tutkimusetiikan kannalta oleellinen valinta on myös termien välillä, joita nuorista käytän sekä tavassa, jolla nuorista puhutaan tässä tutkielmassa. Haastattelujen aikana sain kuvan termeistä, joita nuoret vaikuttivat välttävän. Heidän preferenssinsä haastatteluissa toimii lähtökohtana sanavalinnoilleni tässä tutkielmassa. Tämä on vaikuttanut muun muassa valintaani käyttää termiä *maahanmuuttotaustainen* termin *maahanmuuttajataustainen* sijasta.

6 TULOKSET

Haastatteluaineiston analyysi jakautuu tutkimuskysymysten mukaisesti kolmeen osaan. Ensin jäsenetään nuorten opiskelupaikan valinnan kannalta merkityksellisiä sosiaalisia suhteita. Tämän jälkeen esitetään, millaisina nämä suhteet haastatteluissa näyttäytyivät ja lopuksi tarkastellaan, kuinka maahanmuuttotilasta on nuorten puheessa yhteydessä sosiaalisten suhteiden kautta nuorten opintopaikan valintaan.

6.1 Valinnan kannalta merkitykselliset sosiaaliset suhteet

Nuorten haastatteluihin sisältyi sosiaalisten suhteiden teema. Siinä nuoret kertoivat heille läheisistä ihmisistä ja ihmisistä, jotka muutoin ovat läsnä heidän elämässään. Lisäksi he kertoivat ystäväpiiristään ja siitä missä ja miten he viettävät aikaansa. Opiskelupaikan valinnasta keskusteltaessa nämä erilaiset sosiaaliset suhteet tulivat monipuolisesti esille ja kaikki suhteet nähtiin aineistossa jollain tasolla merkityksellisinä. Yksittäisissä vastauksissa ei siis aina mainittu merkityksellisinä kaikkia nuoren suhteita, mutta koko haastatteluaineistoa tarkasteltaessa mainituiksi tulivat hyvin kattavasti erilaiset ryhmät, yhteisöt ja henkilöt. Merkityksellisyyden kokemus on voinut olla sekä positiivinen että negatiivinen. Nuori on esimerkiksi saattanut kokea saaneensa tukea valinnalleen tai hän on voinut kokea keskustelut tiettyjen henkilöiden kanssa esimerkiksi ”pelotteluna”.

Ryhmiä ja yhteisöjä useammin merkityksellisinä suhteina haastatteluissa mainittiin yksittäiset läheiset henkilöt. Näitä olivat *äiti, isä, sisko, veli, setä, eno, täti, kaveri, serkku, paras kaveri, oppilaanohjaaja ja opettaja*. Näistä äiti tai isä mainittiin selkeästi useammin kuin muut suhteet. Alla eräs nuori vastaa miksi hän on harkinnut automekaanikon koulutusta ja sähköalaa seuraaviksi opinnoikseen.

koska mun kaikki sedän pojatki, kaikil on autofirma ja isälki on. Ja isä on alkanu jo opettaa mua pienest asti et mä osaan sen ja mä osaan vähän korjaaki (H2)

Tässä suhde isään ja serkkuihin toimi esimerkkinä ja inspiraationa mahdollisesta urasta. Lisäksi isäsuhteen kautta nuori on kartuttanut jo alustavaa osaamista, jonka hän kokee hyödyllisenä kyseisille aloille. Toisinaan nämä yksittäiset suhteet olivat kuitenkin vain mukava lisä ja pieni vahvistus valinnalle. Eräs nuori pohti esimerkiksi miltä tuntuu, kun hänen kaverinsa aikoo mennä samaan oppilaitokseen.

kivalt, ku sinne tulee joku sun kaveri nii sä voit sen kaa puhuu (H2)

Kyseinen ilmaus vaikuttaa hyvin pieneltä lisävahvistukselta valinnalle, sillä nuori vastaa myöhemmin, ettei hänelle ole suurta väliä sillä, mihin oppilaitokseen kaverit menevät. Nämä merkityksellisyyden kokemuksen erot huomioiden alla oleva taulukko 1 havainnollistaa, mitkä suhteet yksittäisiin henkilöihin haastatellut nuoret kokivat valintansa kannalta merkityksellisinä.

Taulukko 1. Valinnan kannalta merkitykselliset yksittäiset ihmissuhteet haastatteluissa

Henkilö	Kuinka monessa haastattelussa tämä henkilö mainittiin valinnan kannalta merkityksellisenä
Jompikumpi vanhempi	n = 8
Äiti	H2, H3, H4, H5, H8
Isä	H1, H2, H4, H5, H6, H7, H8
Tietty sisarus tai läheinen sukulainen	n = 6
Sisko	H2, H4, H8
Veli	H5, H7,
Eno	H4
Täti	H8
Isoisä	H1
Samanikäinen sukulainen	H2
Jokin tietty ystävä	n = 4
Ystävä	H2, H3, H5, H8
Yksittäinen henkilö koulun henkilökunnasta	n = 5
Oppilaanohjaaja	H1, H4, H5, H7,
Opettaja	H3, H4

Jompikumpi vanhempi mainittiin valinnan kannalta merkityksellisenä jokaisessa haastattelussa ja tietty läheinen sukulainen tai sisarus mainittiin valinnan kannalta merkityksellisenä kuudessa kahdeksasta haastattelusta. Yksittäisten henkilöiden lisäksi nuoret puhuivat siitä, kuinka erilaiset ryhmät tai yhteisöt ovat yhteydessä heidän valintaansa. Näitä ryhmiä olivat *vanhemmat, perhe, suku, sedät, serkut, tädit, kaverit, koulu, netti ja harrastus*. Edellä kuvatun tapainen merkityksellisyyden kokemuksen vahvuuden vaihtelu pätee myös alla olevassa taulukossa 2.

Taulukko 2. Valinnan kannalta merkitykselliset ryhmät ja yhteisöt haastatteluissa

Ryhmä tai yhteisö	
Vanhemmat	H1, H3, H4, H5, H7, H8
Perhe	H1, H2, H4, H5, H8
Suku	H1, H3, H8
Sedät	H1
Serkut	H2
Tädit	H8
Kaverit	H1, H3, H4, H5, H6, H7, H8
Koulu	H3, H8
Netti	H3
Harrastus	H1, H6

Taulukossa nuorten kerronnasta puhe sedistä, serkuista ja tädeistä on tulkittu eri ryhmiksi kuin puhe suvusta. Tästä syystä esimerkiksi vastaaja H1 on merkitty sekä kohtaan *suku*, että kohtaan *sedät*. Tällä tulkinnalla pyrin ottamaan huomioon muun muassa sukupuolen ja iän mukaan jäsenyvät suvun sisäiset klikit ja ryhmät. Oletan siis, että nuorten sanavalintojen taustalla on ollut tarkoitus korostaa esimerkiksi suvun miesten, eli ”setien” tai suvun nuorten, eli ”serkkujen” näkemyksiä ja sitä kuinka juuri nämä ryhmät ovat yhteydessä nuoren opintopaikan valintaan. Sama logiikka on taustalla myös perheen ja vanhempien mainintojen erottelussa.

Ryhmien ja yhteisöjen tarkastelussa oli huomattavissa, että erityisesti vanhempien tai perheen merkitys mainittiin useimpia muita ryhmiä tai yhteisöjä useammin. Ne olivat

monesti myös yhteydessä valinnan kannalta merkityksellisiin toimijuutta muovaaviin kokonaisuuksiin.

Ku meidän perhe on myös maasta X, sit meidän perhees on myös; liittyy niiku musiikista aika paljon, sillee niiku tullu vähä niiku motia ja kaikkee
(H1)

Tässä katkelmassa nuori vastaa näyttelijänkoulutukseen hakeutumisen taustoista ja motivaatioista. Nuoren suhde perheeseen on nuoren mielestä yhteydessä etenkin motivaatioon ja musiikillisiin kiinnostuksen kohteisiin. Mahdollisesti myös nuoren identiteettiin, sillä hän sisällyttää itsensä termiin 'perhe' puhuessaan siitä millainen hänen perheensä on.

Nuorten kaverit tai ystävät tulivat yhtä monessa haastattelussa esille merkityksellisenä ryhmänä kuin vanhemmat ja perhe. Nämä merkityksellisyyden kuvailut jäivät kuitenkin useammassa haastattelussa melko kevyiksi.

Ooks sä keskustellu sit jonku kanssa siitä et mitä sä haluat tehdä? (H)

En oo oikeastaa, vaa kavereiden kaa et, toi menee lukioo, sit toi menee tonne, toi tonne (H6)

Tässä otteessa kavereiden merkitys näyttäytyy yleisenä tiedonjakona ja tätä kautta mahdollisesti sosiaalisena tukena. Tällainen keskustelu kaveriporukoissa saattaa toimia myös sosiaalisen peilauksen välineenä, eli sen avulla itseä voidaan verrata ja peilata muihin. Itse valinnan kannalta, eli sen kannalta mihin tiettyyn oppilaitokseen kyseinen nuori hakee, ystävillä ei tämän haastateltavan kohdalla vaikuttaisi olevan merkitystä. Aineistosta on myös huomattavissa, että ystäväistä puhuttiin enemmän kollektiivisena ryhmänä sen sijaan, että tästä joukosta olisi nostettu yksittäisiä henkilöitä. Yksittäisiä ystäviä mainittiin neljässä haastattelussa, kun taas ystäväistä tai kavereista puhuttiin seitsemässä haastattelussa. On tulkittavissa, että nuorten ystävillä oli tiiviitä kahdenvälisiä suhteita useammin kevyempi kollektiivinen vaikutus tämän tutkimuksen nuorten koulutusvalintaan.

6.2 Sosiaalisten suhteiden merkitys tutkimuksen nuorten toimijuuteen

Esitän nyt tarkemmin edeltävän tapaisten vaikutusmekanismien koko laajuuden tässä aineistossa. Teemoittelun avulla löytyi kuusi eri tapaa, joilla sosiaaliset suhteet vaikuttavat nuoren toimijuuteen. Nimesin nämä suhdetyypit 1) inspiraatioksi, 2) paineeksi, 3) tueksi, 4) ohjaukseksi ja tiedoksi, 5) mahdollisuudeksi sekä 6) sosiaaliseksi identifikaatioksi. Nämä toimijuutta muovaavat suhdetyypit eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia. Esimerkiksi nuoren suhteessa isäänsä saattoi näkyä useampia suhdetyyppejä. Teemoittelu tuo ainoastaan esille millaisin eri tavoin suhteet muovaavat nuoren toimijuutta.

6.2.1 Inspiraatio

Inspiraatioksi nimesin suhteet, joiden kautta nuoret löysivät innostuksen tai jonkinlaisen esimerkin kautta syntyvän halun tavoitella tiettyä alaa tai muutoin saivat alkusysäyksen ajattelunsa suuntaamiseen kohti toisen asteen valintaa. Suurimmaksi osaksi tällaiset inspiraatiot löytyivät perheen ja sukulaisten kautta. Alla oleva lainaus kuvastaa tällaisia vaikutinmekanismeja.

me just mietitti lähiaikoina että mä haluisin farmaseutiksi, koska kaikki mun täti- tädit oli farmaseutteja, ja sitte mä olin sillee että olisi cool olla myös farmaseutti, et heiltä sais apuu ja kaikkee... (H8)

Tässä nuori vaikuttaa löytävän samaistumispintaa ammattiin sen kautta, että hänen tätinsä ovat farmaseutteja. Samalla hän myös ennakoi saavansa heiltä apua opinnoissa, mikäli hän valitsisi tämän alan. Nuoret ottivat tällaisia inspiraatioita monipuolisesti läheisiltä henkilöiltä.

okei. onks- miks sä oot kiinnostunu täst? (H)

ei y- vaa sillee ku mun isoveliki on siel sähköalas. Mut se on amiksen puolelt. Ne tekee töit. Mut mä haluan mennä sillee lukiopulelt, sit mä opin enemmän siel (H7)

Tämän katkelman ensimmäiseltä riviltä on tulkittavissa, että alan tuttuus vaikuttaisi olevan merkityksellinen asia tälle nuorelle. Nuori on ainakin osittain löytänyt

mielenkiintonsa alaa kohtaan veljensä kautta. Hän ei kuitenkaan käytä tätä veljensä reittiä suorana esimerkkinä vaan tavoittelee opintopaikkaa lukiossa ja tätä kautta korkeakouluopintoja kyseiseltä alalta. Tämä viestii sisäisestä reflektiosta, jossa veljen kokemuksia peilataan omiin mielenkiinnon kohteisiin ja haluihin. Näiden nuorten mainitsemien tätien ja veljen lisäksi nuorilla erilaisina inspiraation lähteinä olivat myös netti, sedät, enot, vanhemmat ja kaverit.

Alanvalinnan lisäksi sosiaalisten suhteiden kautta löydettiin myös yleistä kiinnostusta alavalinnan pohdiskelun aloittamiseen. Etenkin koulu ja vanhemmat toimivat tällaisena inspiraationa aloittaa hakuprosessin harkinta ja vaihtoehtojen punnitseminen.

joo. Eli kouluko niiku "pakotti" miettimään tämmösiä? (H)

no emmätiä oliko se et pakotti, mut kyl ne niiku sen asian toi esille ja sit mä aloin ite vähän sitä harkitsee... (H3)

Katkelmassa nuori kuvaa kuinka hänen opintopaikan valinnan harkintaprosessi sai alkunsa koulussa. Nuori ei kuvaa tarkemmin tiettyä tilannetta, joka tähän olisi johtanut. Koulun tapa tuoda asiaa esille ei myöskään vaikuta tässä katkelmassa kovin henkilökohtaiselta. Nuoren tapa jäsentää "ja sit" jaottelulla "asian esille tuominen koulussa" ja oma harkinta viittaa näiden kahden kokonaisuuden tapahtumiseen jossain määrin toisista erillään. Sen sijaan vanhempien kohdalla opintopaikan harkinnan aloittaminen tapahtui esimerkiksi alla näkyvän katkelman tapauksessa huomattavasti vuorovaikutteisemmin useampien keskustelujen kautta.

...ja ööm mun vanhemmat ei siis koskaan ikinä mua mihinkään painostanu, et se ei oo se. Mut tota puhu siit et tiedätsä jo et mihin sä haluat, mitä sä haluat tehdä ja (H3)

6.2.2 Paine

Toinen suhdetyyppi on nimetty paineeksi, mutta tämä ei tässä yhteydessä tarkoita sanoitettua painostusta toimia tietyllä tavalla. Kyse on sen sijaan toiselta henkilöltä tai esimerkiksi perheyhteisöstä lähtöisin olevasta viestistä, joka aiheuttaa paineen kokemuksen. Nuoriin kohdistuva paine ei siis ole suorasti auktoritatiivista eikä tällä

tavalla rajoita tutkimuksen nuorten toimijuutta. Osa nuorista myös itse korosti tätä puheessaan sanoen esimerkiksi ”ei ne sillee pakota, mut...”.

(oefh) isäki on niiku- sanoo mulle saman. asian. Mut en mä kauheesti sillee ...avaa sitä juttua enemppää, ku se on sanonu aina et lukio on parempi ja lukio on parempi et ...sit ku se o- mä sanoin sille et mä en välttämät jaksu opiskella, sit se on sillee -sit ku sä meet sinne nii kyl sä jaksat. Sul tulee motii (H4)

Yllä esitetyn katkelman nuori kuitenkin reaktiollaan pitää kiinni laajemmasta toimijuudestaan. Hän valitsee olla avaamatta keskusteluja opintopaikan valinnasta isän kanssa ja tämän sijaan korostaa muun muassa äitinsä ja kavereidensa roolia. Toisinaan paine on tarpeeksi linjassa nuoren omien halujen kanssa eikä muodosta tällaista ongelmaa.

no mikä siihen on vaikuttanu et sä haluat just sinne ammattikorkeaa ja insinööriks, niiku lisäkouluttautuu (H)

ei ku mä haluun, ku ne on sanonu nii et tarvii joku insinööri meiän perheestä (H2)

Eräällä haastateltavalla ei sen sijaan ollut kovin selkeitä tukea ja kannustusta antavia henkilöitä perhepiirissään. Nuoren ratkaisu paineen sietämiseksi oli koko keskustelun välttäminen ja valinnan tuloksen piilottelu perheessä.

...ku mä olin nii varma et mä pääsisin tonne X lukioon. Et mä sanoin heille vaa ”joo”. Mä pääsin X lukioon, ennen niitä tuloksia. Ja sit ku tulokset tuli nii mä olin varasijalla joka ikisessä paikassa. Ja sit joihinki mä en päässyt. ... aem, sitte- no siis mä pelkäsin et iskä tietsä suuttuis kauheesti siitä et (epäselvää) mä meen X. Koska heti eka asia mitä se tulis mieltii olis se että... sä et opiskellu tarpeeksi, et niiku sä mielummin menit ulos ku opiskelee. Mikä on ymmärrettävää koska kyl mä sitä teinki, nii se oli varmaa se isoin syy miks mä oon X:ssa- koska mä en opiskellu ’tarpeeks’ . Mut siis mä pelkäsin sitä ja sitte. Siin meni vähän aikaa.. sit se sai ite selville. Niiku mun alku”plän” oli et mä en ees kerro heille e- et mä käyn

siellä(aurahaetaen). Mut sit he s- he sai selville ja sitte... iskä ei suuttunukkaa siit- niiku ihan kauheest- koska mä yritin viel selittää sille et- "ei haittaa, kyl mä käyn sen lukion läpi, et niiku. Älä huolehdi." ... (H8)

Kuten näistä otteista huomataan, paine tulee usein vanhemmilta tai perheestä ja se liittyy mahdollisimman korkean koulutuksen tavoitteluun. Etenkin viimeisessä katkelmassa näkyy, että isän voimakas auktoriteetti vaikuttaa nuoren toimijuuteen vaikkei nuori koe, että isä aivan suoraan painostaa häntä.

Luokittelin myös muutamat valinnan merkitystä pienentävät ilmaisut paineen suhdetyyppiin. Esimerkiksi alla olevassa katkelmassa nuoren "sanomisen" konteksti on perhe ja perheen suunnalta vaikuttaisi siis tulevan paineita nuoren toisen asteen koulupaikan valinnassa. Tapa, jolla nuori ottaa etäisyyttä valintaan sanomalla, ettei hän mieti sitä melkein ollenkaan tai sanomalla "miksei lukioon" vaikuttaa tässä keinolta käsitellä niukkaa toimijuutta ja painetta koulutusvalinnassa.

ei oo, (uloshenkäys) mä en mieti niit melkee yhtää. Mä vaa sanon et okei miksei lukioo (uloshenkäys) (H6)

6.2.3 Tuki

Vaikka vanhempien taholta koettiin painetta, heiltä saatiin myös tukea valintaan. Vanhempien tuki oli hyvin konkreettista, esimerkiksi kyydit kouluvierailuihin, sekä emotionaalista ja kannustavaa. Muun muassa edellä esitetty katkelma jatkuu vielä näin.

...Älä huolehdi. Mielummin mä otan tän ekstra vuoden. Mis mä kertaan kaiken viel uudelleen et mä ymmärrän... ja sit se oli sillee et "okei, sä tiität mitä sä teet, mä oon ylpee susta, tää on ihan okei" (H8)

Vanhempisuhteen merkitys ei siis aina ollut täysin selkeä nuoren toimijuuden suhteen. Nuori voi saada samoilta henkilöiltä melko ristiriitaisiakin viestejä, kuten tukea ja painetta valinnoilleen. Toisilla nuorilla vanhempien merkitys saattoi kuitenkin vaikuttaa hyvin selkeältä ja ilmensi pelkkää tukea. Eräs nuori ilmaisi saaneensa pelkkää tukea alla näkyvän katkelman mukaisesti.

Onks ollu missään vaiheessa joku taho, joka on ollu et älä meekkää tohon tai muuta tämän suuntaista? (H)

ei oo. a-aina kannustaa mua (H2)

Myös ystäviltä ja läheisiltä sukulaisilta saatu tuki oli kannustavaa ja emotionaalista, mutta näissä suhteissa korostui usein vertaistuen ja kokemuksellisen tuen merkitys. Toisin sanoen nuoret saivat tukea henkilöiltä, jotka olivat kokeneet sen mitä näillä nuorilla oli vielä edessä.

mut kyl- ei lukio ollu nii vaikee. Mul on kavereit ketkä on lukios, tai käyny lukion, sit ne on sillee et jos jaksaa vaa opiskella nii se on helppoo (H4)

okei (H)

nii sen takii mä miettisin et mä voisin mennä sinne (H4)

Toisaalta jonkinlaista vertaistukea tai tutun ihmisen tuomaa turvallisuuden tunnetta myös ennakoitiin ystäviltä, jotka olivat hakeutumassa samaan koulutukseen haastatellun nuoren kanssa. Seuraavassa kahdessa katkelmassa kuvataan tällaista ennakoitua vertaistukea.

no se on sillee et lähin ois parempi, et jaksais herää aamulla ja ois motii. Mut kyl jos siin ois niiku ainaki yks tuttu sieltä, nii sit siel ois se ketä niiku tuntis. Et ei mee sillee et ei tunne ketää (H4)

nii noi sano, mä ja mun toi kaveri. Tiäks mä haluun mennä samaa alaa, et nii (H5)

6.2.4 Ohjaus ja tieto

Neuvoja ja ohjausta otetaan sisaruksilta, tädeiltä, enoilta ja muusta laajemmasta suvusta sekä kavereilta. Tätä suhdetyyppiä esiintyi melko vähän suhteessa vanhempiin. Sen sijaan tiedon puute saattoi näyttäytyä syynä, jonka johdosta suhdetta vanhempaan ei koettu valinnan kannalta merkityksellisenä.

mmm varmaa se et, ee no. Se ei käyny kouluu, ku se oli nuorempi koska ... no se oli sillon hankalampaa, oli se maahanmuuttojuttu ja kaikki 'tälläset pakolaisjutut' -mut siis noi ks- se ei käyny lu- kouluu. Ja sit se ... -no sil oli suomes ku se tuli. nii sil oli tilaisuus, niinku käydä koulua ja oppia. Mut, sitte mun äiti päätti niiku tehdä töitä. ja sitte... ei opiskella, ja sitte. No mun äidin suomen kieli on tosi huono. Hän e- Hän ei puhu suomee melkee yhtään. Ja niinku must vaa tuntuu että nää kouluasiat olis niiku just niitä asioit joista se ei niinku- ei kauheesti yritä hakee- hae tietoa. Et se on enemmänki mun iskä, joka... niiku huolehtii näistä asioista, et äiti vaa käy töissä ja pitää huolta meistä. Mut... se ei sillee tarkkaile meiän koulunkäyntiä. (H8)

(syynä miksi tekee valinnan vanhemmille kertomatta)

Tässä katkelmassa nuori koki etenkin äidin omaavan heikot valmiudet kouluasioissa auttamiseen. Nuori kokeekin, että hänen perheessään lasten kouluasioista "huolehtiminen" jää isän harteille, jonka suomen kielen taito on nuoren mukaan äidin kielitaitoa parempi. Lopulta tarjolla oleva tiedon ja ohjauksen määrä näyttäytyy kyseisen nuoren puheessa tarpeettomana tai omien pyrkimysten kanssa ristiriitaisena, sillä hän tekee kuitenkin koulutuspaikan valintaansa vanhemmiltaan salassa.

Niissä suhteissa, joissa tiedonjako korostuu, liittyy tämä tietämys yleensä harkitun alan työllistymismahdollisuuksiin, palkkaan tai yleisesti alan "hyvyyteen". Näitä sosiaalisia suhteita olivat etenkin suhteet ystäviin, sisaruksiin ja jopa ystävien vanhempiin sisaruksiin. Seuraavassa katkelmassa nuori on saanut kavereidensa kautta kuvan tavoittelemansa alan hyväpalkkaisuudesta.

Oliks se hammashygieni(sti), jos mä meen tonne sosiaali-terveysalalle (H5)

okei, joo. Miten sä oot semmosen idean saanu? (H)

heh emmä oikeest tiä, mut kaikki kaverit sanoo, kannattaa mennä sinne ja saat hyvää palkkaa viel (H5)

Harvemmissa tapauksissa kun vanhemmuussuhde mainittiin, oli konteksti samantyyppinen. Alla olevassa katkelmassa puhutaan myös alan hyvydestä, tarkoittaen tällä oletettavasti esimerkiksi alan hyviä työllisyysnäkyviä tai ennakoitua palkkaa.

nii esim nyt- mää nyt päätän et mä meen amiksee. Ekaks n- tieks mä halusin autoalaa, sit sen jälkee mä kysyin mun äitilt ja mun isält et kannattaaks mennä tonne autoalal. Se on et ei kannata, koska tieks ei siinä o hyvää tulevaisuut et tieks ...nii st- et mee johonki mist sä tykkäät ja mist tieks tulee... hyvä (epäselvä) tieks tulevaisuutee mmh (H5)

Oppilaanohjaajat mainittiin aineistossa ainoastaan tämälntyyppisenä tietoa ja ohjausta tarjoavana suhteenä. Oppilaanohjaajat tarjosivat muutamalle nuorelle tärkeää tietoa mahdollisuuksista päästä harkinnassa olleille aloille.

... meneeks hyvin tää valinta? (H)

toi lääkeala ja toi opo- se on sanonu et se on vaikee päästä siihe, koska siihenha noi ottaa vaa kymmenen. Määen tiä minkä takii, nii sen takii ehkä pääsen tonne sosiaali ja terveysalal (H5)

6.2.5 Mahdollisuus

Suhteidensa kautta monille nuorille avautui erilaisia mahdollisuuksia toimia ja tavoitella muutoin vaikeammin saavutettavissa olevia valintoja. Nämä suhdetyypit tarjosivat ensisijaisesti vaihtoehtoja nuorelle. Selkeitä kiinnityksiä näihin vaihtoehtoihin nuorilla ei yleensä ollut.

Tässä aineistossa mahdollisuuksia oli kahta tyyppiä. Ensimmäisessä jokin suhde mahdollisti vaihtoehtoja, joita ei muuten nuorella olisi. Esimerkiksi toiseen maahan muuttaminen, kuten alla olevassa katkelmassa.

ja mä aina halusin mennä X-maahan opiskelemaan koska, mun tädit asuu siellä ja mä vaa rakastan X-maata- mä niiku puoliks asun siellä. Ku me

käydää siellä joka kesä, niiku meil on kaikki meiän sukulaiset siel, jos jotkut on siel ja sitte me vaa käydään siel tosi paljon. ... (H8)

Alla olevassa katkelmassa näkyy, kuinka myös siirtyminen suoraan työelämään koettiin tärkeän suhteen mahdollistamana mahdollisuutena.

siihen ammattii mihin mä pääsen, mis mä oon hyvä. Siihe- esimerki- mun isäl on oma firma. Nii mä oon miettiny niiku mennä myös siihe. (H6)

Toinen mahdollisuuksien tyyppi liittyi tietyn suhteen kautta tai sen ansiosta kartutettuun osaamiseen. Eräs nuori esimerkiksi koki, että perheen monipuolisen kielitaustan ansiosta hänellä on monipuolinen kielitaito, joka mahdollistaa laajemman näyttelijän uran.

okeei, onks tää ...ooks sä miettiny tätä siinä ku sä oot ajatellu et sust tulee näyttelijä (H)

no olen. Se ois mulle paljon helpompi (epäselvää) osaan niiku monta kieltä. Et jos tulis joku näytelmä nii mä katon eka et mitä kielinen se on. Sit jos se on mulle sopiva nii miks ei. (H1)

...

ei siis ku mun isä oli asunu X-maassa jonkuu verran ja nii sillee (H1)

6.2.6 Sosiaalinen identifikaatio

Viimeisin vaikutustapa näkyi vain muutamassa kohdassa aineistoa. Nimesin sen sosiaalisesti identifikaatioksi, jolla tarkoitan samastumista tiettyyn ryhmään ja toimijuuden muovautumista tämän identifikaation kautta.

Okei vau, mistä tää innostus tai motivaatio (H)

Ku meidän perhe on myös X maasta, sit meidän perhees on myös; liittyy niiku musiikista aika paljon, sillee niiku tullu vähä niiku motia ja kaikkee (H1)

okei (H)

(ollaan) esiintyjä ja kaikkee sillee (H1)

Yllä olevan katkelman alku kuvastaa siis inspiraatio -suhdetyyppiä ja tämä katkelma esitettiin jo aiemmassa luvussa. Keskustelu kuitenkin jatkui ja erityisesti viimeisin rivi tässä katkelmassa välittää ajatuksen siitä, että nuori identifioituu esiintyjäksi ja hän jakaa tämän identiteetin perheensä kanssa. Erottelen tämän suhdetyypin aikaisemmista, sillä sen yhteys toimijuuteen on poikkeava. Esimerkiksi inspiraatio -suhdetyypin kohdalla nuori tiedostaen pohtii mistä tietty motivaatio on kummunnut. Sosiaalinen identifikaatio sen sijaan näyttäytyy toteamina, jotka olivat tämän katkelman mukaisesti mallia ”haluan tietylle alalle, koska olen *tätä*”. Tässä tiettyjen yksittäisten inspiraationa toimivien suhteiden sijaan korostuu akkulturaatioprosessi, ja tätä kautta muodostunut yhteys johonkin jaettuun identiteettiin. Vaikka tämän teeman alle jäi vain muutama katkelma, on se kuitenkin merkittävä vaikutin nuoren toimijuudessa, sillä identiteetinmuotoutumisen on ajateltu olevan hyvin läheisesti yhteydessä toimijuuteen (mm. Mäkelä 2019; Nijnatten 2010). Onkin huomioitavaa, että tämän tutkimuksen nuorten kerronnassa tämä yhteys näyttäytyi ainoastaan muutaman kerran ja vain tällaisten sivuhuomioiden muodossa.

Muita identifioitumisia oli aineistossa liittyen akateemisuuteen, käsillä tekemiseen ja kunnianhimoisuuteen. Kaksi ensimmäistä näistä koettiin perheessä yhteiseksi piirteeksi ja viimeisin harrastusryhmän kanssa jaetuksi piirteeksi.

6.3 Maahanmuuttotausta toimijuutta muovaavissa suhdetyypeissä

Maahanmuuttotausta näyttäytyi nuorilla sekä toimijuutta vahvistavana ja valinnanmahdollisuuksia laajentavana että toimijuutta rajaavana tekijänä. Nuorten maahanmuuttotausta oli vaikuttamassa kolmessa edellä kuvatussa suhdetyypissä: paineen, tiedon ja ohjauksen sekä mahdollisuuksien kohdalla. Nuorten kantasuomalaisuudesta poikkeava kulttuuritausta vaikutti myös erilaisten suhteiden kautta, mutta tässä tarkastelu kohdistuu nimenomaan kulttuurista riippumattomaan maahanmuuttoon ja sen vaikutuksiin.

Paineeksi nimeämäni vaikutuksen kohdalla maahanmuuttotausta näkyi vertailun kautta muodostuvassa arvostuksessa Suomen yhteiskuntaa, koulujärjestelmää ja osittain myös sen kredencialistisia ominaisuuksia kohtaan.

joo kyl ne on sanonu et sä asut niiku suomessa, et täält saa niiku hyvän todistuksen ja saa mahdollisuuden töissä. Et' jos sä oisit omassa maassa nii sieltä saa harvoin, et' jotku niiku opiskelee nii pitkälle, saa nii hyvän todistuksen- ja sit niil ei oo pelkkä yks todistus -niil voi olla kaks todistust ja kolme, ja silti nei ei- ne on niiku kotona istumas vaa. Et ei oo mitää ammattii paljo- ei löydy. (H4)

Et niiku sä asut niiku Suomessa nii koita opiskella, nii pitkää ku sä voit. Mulle on tullu sellast (H4)

Kokemus toisen maan koulutusjärjestelmästä mahdollistaa tällaisen vertailun, joten vanhempien maahanmuutto ja erilaiset kokemukset ovat perustana tälle viestille, jota nuori vastaanottaa.

Tiedon ja ohjauksen kohdalla tiedon puute näyttäytyi toimijuutta muovaavana tekijänä. Edellä jo esitellyssä katkelmassa tiedon puutteen taustalla pidettiin maahanmuuttoa, pakolaisuutta ja kielitaidon puutetta.

mmm varmaa se et, ee no. Se ei käyny kouluu, ku se oli nuorempi koska ... no se oli sillon hankalampaa, oli se maahanmuuttojuttu ja kaikki 'tälläset pakolaisjutut' -mut siis noi ks- se ei käyny lu- kouluu. Ja sit se ... -no sil oli suomes ku se tuli. nii sil oli tilaisuus, niinku käydä kouluu ja oppia. Mut, sitte mun äiti päätti niiku tehdä töitä. ja sitte... ei opiskella, ja sitte. No mun äidin suomen kieli on tosi huono. Hän e- Hän ei puhu suomee melkee yhtään. Ja niinku must vaa tuntuu että nää kouluasiat olis niiku just niitä asioit joista se ei niinku- ei kauheesti yritä hakee- hae tietoa. Et se on enemmänki mun iskä, joka... niiku huolehtii näistä asioista, et äiti vaa käy töissä ja pitää huolta meistä. Mut... se ei sillee tarkkaile meidän koulunkäyntiä (tauko) tai silleen ... se ei vaan tiä tarpeeks. (H8)

Mahdollisuuksien kohdalla transnationaaliset yhteydet ja suhteet ovat mahdollistuneet maahanmuuton myötä. Sen lisäksi että nuoret itse ovat muuttaneet tai syntyneet toisessa maassa kuin missä heidän sukunsa asuu, on useammilla haastatelluilla nuorilla

myös sukulaisia ”kolmansissa” ja ”neljänsissä” maissa. Nämä sukulaisuussuhteet tarpeeksi läheisinä säilyessään mahdollistavat seuraavan tapaisia vaihtoehtoja nuorille.

ja mä aina halusin mennä maahan x opiskelemaan koska, mun tädit asuu siellä ja mä vaa rakastan x maata- mä niiku puoliks asun siellä. Ku me käydää siellä joka kesä, niiku meil on kaikki meiän sukulaiset siel, jos jotkut on siel ja sitte me vaa käydään siel tosi paljon. (H8)

...

aa jo, nii sen takii mä halusin x-koululle. öm mä oon halunnu nyt neljä vuotta. (H8)

Muutamasta maininnasta huolimatta maahanmuuttotausta ei siis nuorten omissa kokemuksissa ollut kovin usein yhteydessä toisen asteen koulupaikan valintaan.

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen maahanmuuttotaustaisten nuorten kokemus toisen asteen koulupaikan valinnasta näyttää rakentuvan monin eri tavoin erilaisten sosiaalisten suhteiden vaikutuksesta. Nuorten valinnassa toimijuuden kannalta perheen rooli näyttäytyy merkittävimpana suhdeverkostona, jossa esimerkiksi vanhemmat ja sisarukset tukevat nuorta tai ohjaavat ja ohjeistavat valinnassa. Nuorten puheessa maahanmuuttotaustan vaikutus toimijuuteen näyttää välittyvän nuorille juuri perheen ja suvun kautta.

Perheen merkittävä rooli maahanmuuttotaustaisen nuoren toisen asteen valinnoissa on havaittu myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Mahdollisesti tätä tutkimusta tutkimusasetelmallisesti lähimpänä olevassa Mäkelän väitöstutkimuksessa yhtenä maahanmuuttotaustaisten tyttöjen toimijuutta sitovana tekijänä toisen asteen kouluvalinnassa olivat vanhempien toiveet tai painostus lukio-opintoihin ja tätä kautta korkeakouluun (Mäkelä 2019). Mäkelän tutkimus koski siis ainoastaan tyttöjä ja teoreettinen näkökulma väitöstutkimuksessa ei rakentunut yhtä vahvasti sosiaalisten suhteiden ympärille. Airaksen ja kumppaneiden (2019) arviointiraportissa ei käytetty toimijuuden käsitettä, mutta hekin ilmaisivat perheen vaikutuksen olevan monin tavoin läsnä myös myöhemmin korkeakouluun haettaessa. Tämän tutkimuksen tulosten tapaisesti he ilmaisivat perheen kannustavan ja tukevan nuoria. Crul ja Schneider (2009, 22–24) sekä Turney ja Kao (2009) ovat kuitenkin huomanneet, että maahanmuuttajavanhempien tapauksessa tämä apu rajautuu usein lähinnä emotionaaliseen tukeen. Kuten tämänkin tutkimuksen tulokset vihjaavat⁸, maahanmuuttotaustaisten nuorten vanhemmilla ei välttämättä ole valmiuksia tukea nuoria konkreettisemmin, koska he eivät välttämättä tunne suomalaista koulutusjärjestelmää kovin hyvin (Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019, 117). Airas ja kumppanit (2019, 75) kertovat myös haastattelemiensa nuorten kaivanneen sosiaaliseen piiriinsä esimerkkejä korkealle koulutetuista henkilöistä. Airaksen ja kumppanien viesti on linjassa tämän tutkimuksen viitteistä siitä, että samantyyppiset

---

⁸ Tässä tutkimuksessa nuoret eivät maininneet saavansa kovin paljon *ohjausta ja tietoa* vanhempien kautta ja lisäksi myös vanhempien puutteellisesta tietämyksestä mainittiin.

”esimerkit” tai inspiraatiot löytyivät pääasiassa sukulaisten kautta. Mikäli siis nuorella ei ole vahvaa yhteyttä sukuunsa esimerkiksi pitkien etäisyyksien johdosta, jäävät tällaiset esimerkit vähiin. Tässä tutkimuksessa pääasiassa perheen ja vanhempien kautta koettua painetta on käsitelty myös Alitolppa-Niitamon (2002) tutkimuksessa. Alitolppa-Niitamon mukaan monet somalivanhemmat käyttävät koulutusta keinona löytää elämään tasapaino ja vastapaino pakolaisuuden kokemuksen myllerrykselle. Alitolppa-Niitamon tutkimuksen lapset toivoivatkin itselleen turvallisilta tuntuvia ammatteja kuten lääkärin, hoitajan, insinöörin ym. ammatteja. Kyseisessä tutkimuksessa vanhemmat toivoivat voivansa auttaa lapsiaan enemmän koulu-uralla, mutta kokivat että muun muassa heikko kielitaito oli esteenä tälle. Lisäksi akkulturaatioprosessin erivaiheisuus oli rasitteena tuen antamiselle ja rajoitti sitä. (Alitolppa-Niitamo 2002)

Vanhempien vähäiset valmiudet auttaa koulutusvalinnassa ja nuorten harvat esimerkkeinä toimivat henkilöt ovat tässä ajassa koulutuksen tasa-arvon kannalta ongelmallisia taustatekijöitä. Ball (2003) on esimerkiksi ilmaissut kuinka yhteiskunnan ja työmarkkinoiden muutokset ovat tehneet koulutusmarkkinoista entistäkin kilpailullisempia. Ball esittää, että nykyisillä koulutusmarkkinoilla pärjäämisen tärkeä edellytys on vanhempien aktiivinen rooli koulutusvalinnoissa. Parhaiten kilpailussa pärjäävät keskiluokkaiset perheet, joilla on tehtävään sopiva habitus ja monipuolista pääomaa, jota hyödyntää koulutusmarkkinoilla. (Ball, 2003) Työväenluokkaiset vanhemmat ja maahanmuuttajataustaiset vanhemmat, joilla esimerkiksi kielitaidon puutteen johdosta ei ole valmiuksia olla aktiivisesti mukana lasten valinnoissa eivät siis käytännössä edes osallistu koulutusmarkkinoilla käytävään kilpailuun. Tämän johdosta näiden perheiden lapset ovat heikommilla lähtökohdilla varustautuneet koulutusalan valintaan sekä siihen sosiaaliseen liikkuvuuteen, jota monet maahanmuuttajataustaiset vanhemmat kuitenkin toivovat lapsiltaan.

Myös ystävyysuhteiden merkitystä toisen asteen valinnassa on tutkittu maahanmuuttotataustaisilla nuorilla. Saarinen ja Kalalahti (2019) ovat toimijuuden sijaan lähestyneet aihetta elämänpoliittisen ratkaisun näkökulmasta. He löysivät kahdentyyppisiä valitsemistapoja, joilla ystävyysuhteet vaikuttivat valintaan. *Itsenäiset pyrkijät* painottivat omaa rooliaan valinnassa, tehden sen oman kiinnostuksen pohjalta. *Kaverisuuntautuneille pyrkijöille* sen sijaan kaverit ovat omien valintojen ”tukipilareita”.

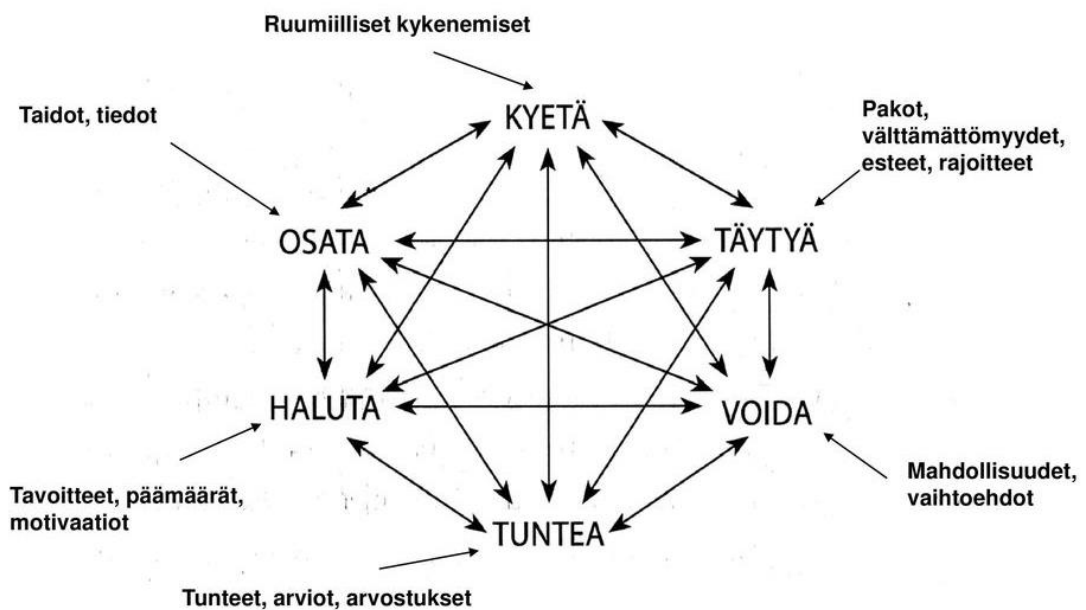
Tällaiset nuoret jakavat tietoa keskenään, peilaavat tärkeitä valintoja muiden valintoihin ja saavat sosiaalista ja henkistä tukea valintaansa sekä uudessa koulussaan, mikäli ystävät pääsevät samaan uuteen kouluun. (Saarinen & Kalalahti 2019) Tässä tutkimuksessa ystävien vaikutus painottui myös vertaistukeen ja tiedonjakoon. Muihin sosiaalisiin suhteisiin verrattaessa tämä vaikutus ei kuitenkaan näyttäytynyt yhtä merkittävältä kuin perheen ja sukulaisten vaikutus. Myös Kalalahti ja kumppanit (2017) saivat samansuuntaisia tuloksia kyselytutkimuksessa, jonka mukaan maahanmuuttotaustaiset nuoret tekevät koulutusvalintoja useimmiten vanhempien ja opinto-ohjaajien kanssa, ystävien sijoittuessa tässä järjestyksessä kolmanneksi.

Tässä tutkimuksessa yllättävää oli, että nuoret eivät juurikaan puhuneet opinto-ohjaajistaan. Lisäksi ne maininnat, joita opinto-ohjaajista oli tässä tutkimuksessa, rajoittuivat suhdetyypiltään ohjaukseen ja tiedon jakoon. Oppilaanohjauksen roolia maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kouluvalinnoissa on kuitenkin tutkittu melko paljon ja ohjauksesta on nostettu melko kriittisiäkin huomioita. Esimerkiksi Niemi ja kumppanit (2019) esittävät, että suomen kielen taidon liiallinen korostaminen saattaa johtaa nuorten ohjaamiseen ennako-oletusten perusteella. Ohjauksen ammattilaiset myös toivovat enemmän joustoa siirtymiin ja ohjauksesta toivotaan opiskelijälähtöisempää ja systemaattisempaa (Niemi ym. 2019). Mielestäni tämän tutkimuksen oppilaanohjaajista puhumisen vähäisyys on linjassa ohjaukselle annetun kritiikin kanssa. Jos nuorten puheessa ohjaus saa hyvin pienen roolin, on se kenties ollut jollain tasolla riittämätöntä tai se on ohittanut nuoren yksilöllisen kokemuksen valinnasta. Lisäksi tämän tutkimuksen tuloksia peilattaessa Opetushallituksen (2014, 442–445) ohjeistukseen on epäselvää koulun näkökulmasta, onko nuorten itseohjautuvuus koulutusvalinnassa itse asiassa toteutunut vai ovatko he sittenkin jääneet vailla tarvittavaa systemaattista ohjausta.

Maahanmuuttotaustan nähtiin sekä laajentavan että rajaavan nuorten toimijuutta tässä tutkimuksessa. Kansainvälisesti sen on huomattu ainakin tarjoavan maahanmuuttotaustaisille nuorille mahdollisuuksia, jotka edistävät oppilaiden kouluraa. Maahanmuuttotaustan ajatellaan tarjoavan nuorelle voimavaroja sekä siitä laajemmasta yhteisöstä, johon nuori tai hänen vanhempansa ovat muuttaneet, että nuoren etnisistä yhteisöistä. (Dinovitzer, Hagan & Parker 2003) Tämän kanssa linjassa

ovat tutkimukseni tulokset, joiden mukaan transnationaaliset yhteydet laajempaan sukuun tarjoavat maahanmuuttotilanteissa nuorille ainutlaatuisia mahdollisuuksia.

Kaiken kaikkiaan nuorten toimijuuden rakentuminen suhteiden kautta sai näinkin pienessä aineistossa hyvin monipuolisen kuvan. Tulosteni kattavuutta tarkastelen hyödyntämällä yhtä Suomen käytetyimmistä ja jäsenneyimmistä näkökulmista toimijuuteen, eli Jyrkämän (2013) modaliteettimallia. Se perustuu semioottiseen sosiologiaan ja avaa toimijuuden käsitettä yksilöstä ja tilanteesta käsin. Malli koostuu kuviossa 2 näkyvistä kyetä-, täytyä-, voida-, tuntea-, haluta ja osata-modaliteeteista, jotka ovat dynaamisesti vuorovaikutuksissa toisiinsa. Vaikkakin malli on ensisijaisesti⁹ kehitetty kuvaamaan vanhusten toimijuutta, hyödynnän sitä tässä tapauksessa tutkimuksen tulosten arviointiin. (Jyrkämä 2013)

Kuvio 2. Jyrkämän modaliteettimalli

Kun tämän tutkimuksen kuusi suhdetyyppiä rinnastetaan Jyrkämän modaliteettimalliin, ovat lähes kaikki modaliteetit löydettävissä myös tämän tutkimuksen suhdetyyppien jaottelusta. Yllä näkyvistä modaliteettien kuvailuista on nähtävissä, kuinka *mahdollisuudet* kokonaisuus muistuttaa Jyrkämän voida-modaliteettia, *paine* muistuttaa osittain täytyä-modaliteettia, *inspiraatio* ja *sosiaalinen identifikaatio*

⁹ Myöhemmin hyödynnetty myös kasvatustieteissä esim. (Mäkelä 2019) ->s.52 Vaattovaara, Hilppö

voitaisiin rinnastaa haluta-modaliteettiin, *tuki* on modaliteettimallissa yhdistettävissä tuntea-modaliteettiin ja *ohjaus ja tieto* suhdetyyppi muistuttaa osata-modaliteettia. Ainoastaan kyetä-modaliteetille on vaikeampi löytää selkeähköä vastaavuutta tämän tutkimuksen suhdetyyppien jäsenyyksestä.

Vertailulla en rinnasta suoraan Jyrkämän modaliteetteja tämä tutkimuksen suhdetyyppihin, sillä Jyrkämän modaliteettimallin ja tämän tutkimuksen analyysin lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Kuitenkin mahdollisuus rinnastaa edes näinkin summittaisesti tämän tutkimuksen tuloksia Jyrkämän malliin viestii mielestäni siitä, että opiskelupaikan valinnan kohdalla nuorten sosiaaliset suhteet ovat yhteydessä hyvin moniin toimijuuden yleisiin piirteisiin.

7.1 Suhteiden merkitys laajemmassa kontekstissa

Vaikka nuorten suhteet vaikuttivat tämän tutkimuksen mukaan monipuolisesti ja kattavasti nuorten toimijuuteen, on tämä vaikutus tärkeä suhteuttaa nuorten toimijuuden kokonaisuuteen. Tämä on mahdollista tehdä, sillä haastatteluissa muodostui myös yleiskuva valinnan kokonaisuudesta ja nuorten toimijuuden rakentumisesta toisen asteen valinnan suhteen.

Jokainen nuori koki tekevänsä loppujen lopuksi täysin itsenäisesti valintansa seuraavasta opintopaikastaan. Lopullinen päätös on siis nuoren oma, mutta suhteet vaikuttavat muun muassa siihen, millaisia vaihtoehtoja on tarjolla ja mitä nuoret näistä vaihtoehtoista ajattelevat. Ennen kaikkea kuitenkin useimmat tutkimuksen nuorista kokivat valinnan kannalta tärkeimmiksi seikoiksi muun muassa omien arvosanojen keskiarvon, motivaation ja kielitaidon. Keskiarvoista eräs nuori mainitsi seuraavasti:

mä katon joka vuos mun keskiarvoo ja sit siel et mil mä pääsen. (H2)

Hän kertoi seuranneensa jo pidempään omaa keskiarvoaan, antaen sille täten hyvin merkittävän aseman valintaan vaikuttavana tekijänä. Motivaatiosta mainittiin esimerkiksi alla olevan katkelman tapaisesti opiskelumotivaation merkityksessä. Samalla tätä opiskelumotivaation pohdintaa kytkettiin pohdintoihin omista kyvyistä.

*mä oon harkinnu sitä jossai vaihees, ku mä en oo jaksanu enää opiskella.
Sit mä oon miettiny sen et- niiku- jos mä en, niiku jaksais opiskella lukiossa
nii sit mä mieltisin sitä et pärjääns mä siel lukios (H4)*

Heikon kielitaidon mainittiin olevan syynä muun muassa pelkkien ammattikoulujen harkitsemiselle.

Kielitaito tieks, on vähä huono . Sen takii (H5)

Sosiaalisilla suhteilla on toki hiukan vaikutusta edellä mainittuihin tekijöihin, mutta enimmäkseen kyse on henkilön kyvykkyydestä ja sisäisistä voimavaroista. Nuorille tärkeää oli myös saada aikaa miettiä. Lukio nähtiin mahdollisuutena tälle ja eräs nuori ilmaisi asian näin.

*(ufff) no just sitä, niiku jos mä menisin lukioon, nii sit mä saisin mieltii viel
siel rauhassa, mut en mä tiiä oisko se niiku- ammattikorkeakoulu on kyl
vaikee (H4)*

Lisäksi valintaan vaikuttivat omat mielenkiinnon kohteet ja kahdella nuorella valinta koettiin melko yhdentekevänä, mikä viestii myöskin muun muassa motivaation merkityksestä.

7.2 Tämän tutkimuksen anti

Sen lisäksi että tämä tutkimus antaa jälleen yhden tavan lähestyä ja jäsentää maahanmuuttotaustaisten nuorten toimijuutta, toimii se myös lähtökohtana maahanmuuton vaikutusten tarkempaan tarkasteluun tulevaisuudessa. Esimerkiksi paineeksi nimettyjen suhdetyyppien kohdalla olisi mielenkiintoista lähemmin tarkastella mitä nuoret ajattelevat vanhempien kehotuksista kouluttautua pitkälle. On nimittäin argumentoitu, että etenkin perheiden maahanmuuttoa tulisi ajatella ”perheprojektina”, jonka motiivit ovat perheen jäsenten hyvinvoinnin ja mahdollisuuksien lisääminen (Nauck ja Settles 2001). Olisikin mielenkiintoista tarkastella miten nuoret ymmärtävät vanhemmiltaan saamiensa kehotusten ja viestien taustalla olevia motiiveja.

Vaikka *mahdollisuus* kokonaisuuden kohdalla maahanmuuttotausta näyttäytyi suhteiden kautta toimijuutta laajentavana tekijänä, on se ehkä myös mahdollisuuksia ja toimijuutta rajaava tekijä. Osa nuorista tarttui nimittäin melko etäiseltä tuntuviin yhteyksiin kuten ulkomailla oleileviin sukulaisiin ja jopa yksittäisiin kouluvierailuihin, ottaen nämä syynä hakea tiettyyn kouluun. Saattaisiko siis samassa maassa asuva laajempi suku ja laajempi kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma mahdollistaa useampia sekä ulkoisesti arvioiden konkreettisemmilta tuntuvia vaihtoehtoja. Tulkintani vastapainoksi on toki mainittava, että itselle heikoilta tuntuvat yhteydet ulkomailla asuviin sukulaisiin saattavat olla nuorille hyvinkin vahvoja, sillä sukulaisten merkitys on sekä kulttuurisesti että yksilöllisesti vaihtelevaa.

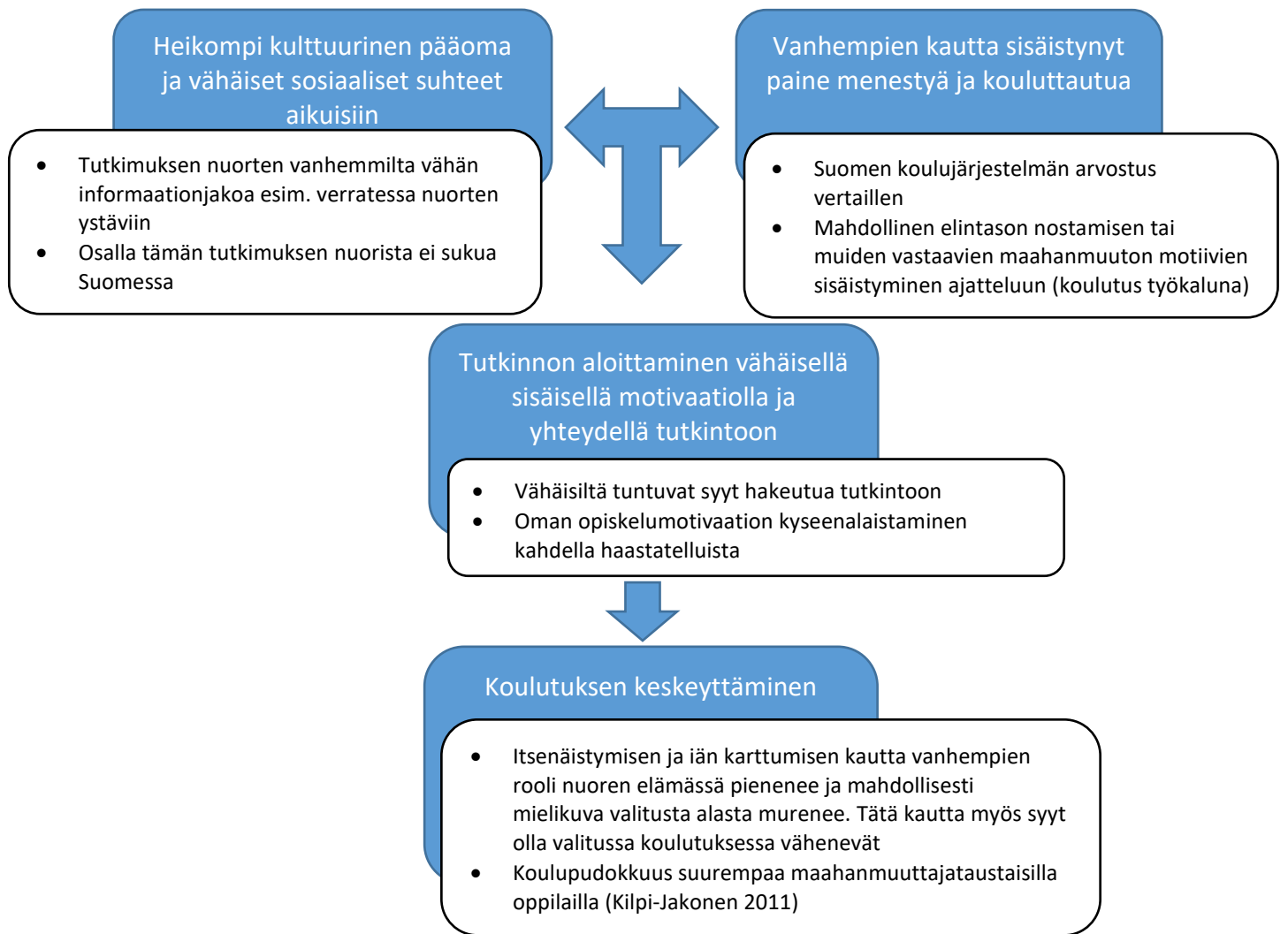
Tutkimuksen tärkein anti on mielestäni kuitenkin mahdollinen selitysmalli, jonka nämä pohdinnat ja esitetyt tulokset ovat mielessäni synnyttäneet. Tämä malli tarjoaa yhden mahdollisen selityksen sille, miksi maahanmuuttotaustaiset nuoret tippuvat toiselta asteelta kantasuomalaisia nuoria useammin. Se on koostettu tutkimuksen nuorten kokemusten ja aikaisempien tutkimusten tulosten pohjalta. Täten malli ei siis koske tämän tutkimuksen nuoria, vaan sitä maahanmuuttotaustaisten nuorten vähemmistöä, joka ei syystä tai toisesta suorita loppuun aloittamaansa toisen asteen koulutusta. Malli rakentuu neljän kokonaisuuden varaan ja se on kuvitettu sivun 68 kuviossa 3.

Ensimmäinen kokonaisuus sisältää maahanmuuttotaustaisten nuorten vähäiset suhteet aikuisiin ja tärkeiden aikuisten heikon kulttuurisen pääoman. Tämän oletuksen perustana toimivat tämän tutkimuksen tulokset, joiden mukaan osalla nuorista ei ollut ollenkaan sukulaisia Suomessa eivätkä he kertoneet haastatteluissa muista aikuisista heidän sosiaalisessa piirissään. Tutkimukseni nuorten vanhempien heikosta kulttuurisesta pääomasta vihjaa sen sijaan tulos siitä, että suhde vertaisiin ja samanikäisiin sisaruksiin tai sukulaisiin oli nuorille vanhempia yleisempi reitti neuvonnalle ja tietoperustaiselle ohjaukselle. Lisäksi eräs nuori yhdisti maahanmuuton syyksi sille, että hänen äitinsä ei ole mukana valintaprosessissa. Näistä seikoista johtuen nuorella saattaa olla heikko ymmärrys mahdollisten valintojen koko skaalasta, eri alojen työnkuvista ja koulutusten vaatimuksista. Tämän heikon tietopohjan mahdollisuudesta kertoo myös se, että oppilaanohjaajat olivat hyvin pienessä roolissa nuorten valinnassa.

Toinen kokonaisuus sisältää paineen kouluttautua pitkälle. Jo edeltävissä tutkimuksissa on huomattu maahanmuuttotaustaisten perheiden koulumyönteisyys jopa siinä määrin, että esimerkiksi lukiokoulutukseen hakeutumisessa ei oteta koulumenestystä huomioon kantasuomalaisten tapaan tai yhtä suuressa määrin (Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma 2019). Lisäksi tässä tutkimuksessa useampi nuori kertoi vanhempien tai jommankumman vanhemman ohjaavan heitä lukioon. Koulutuspainesta viesti myös yhden nuoren valinta tehdä koulupaikkavalintaa vanhemmilta salassa. Pelkkä koulumyönteisyys, ohjaaminen tai kannustaminen ei kuitenkaan ole painetta. Maahanmuuttajaperheissä nämä asiat voivat kuitenkin ilmentää perheen pyrkimystä elintason nostamiseen (Nauck & Settles 2001). On myös mahdollista, että nuoret sisäistävät tämän maahanmuuton motiivin vastuuna kouluttautua pitkälle tai ”hyville aloille”, kuten tämän tutkimuksen nuoret monesti sanoivat. Erään haastatellun nuoren tapa korostaa Suomen koulutusjärjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia ja koulujärjestelmän vertaaminen nuoren lähtömaahan, osoittaa mielestäni kouluttautumisen vastuun sisäistyneen jollain tasolla nuoren ajatteluun.

Edellisen kahden kokonaisuuden yhtälö saattaakin johtaa tutkinnon aloittamiseen vailla selkeää kuvaa opintojen ja alan sisällöistä sekä omista valmiuksista. Tutkimuksessa tästä viestivät kolme nuorta, jotka kyseenalaistivat omaa motivaatiotaan tai kyvykkyyttään hakemalleen alalle. Kaksi näistä nuorista kyseenalaisti nämä molemmat. Lisäksi useampi nuori ilmaisi, ettei heille itselleen ole oikeastaan väliä mille alalle hän päätyy. Tästä syystä nämä nuoret eivät olleet tarkemmin tutustuneet hakemiinsa koulutuksiin.

Lopulta alustava ja mahdollisesti yksipuolinen mielikuva valitusta koulutuksesta saattaa murentua. Lisäksi nuoren itsenäistyessä ja varttuessa tapahtuvan vanhempien roolin heikkenemisen myötä, sisäisen motivaation merkitys koulutusalan valinnassa saattaa kasvaa merkityksellisemmäksi, kuin mitä se ennen valintaa on ollut. Opiskelijoilla, jotka ovat jo valinnan hetkellä kyseenalaistaneet oman motivaationsa saattaakin tällöin olla hyvin vähän syitä tutkinnon loppuun suorittamiselle. Seuraavalla sivulla oleva kuvio 3 selventää näitä pohdintojani.

Kuvio 3. Malli maahanmuuttotataustaisten nuorten toisen asteen koulupudokkuuden tekijöistä

Vaikka edellä kuvattu malli on osin spekulatiivinen, uskon tämän ja aikaisempien aihealueen tutkimusten oikeuttavan mallin ja sen eri osa-alueiden tarkemman tarkastelun. Kenties tarkemmin tutkimalla edellä esittämäni mallia saataisiin myös selvyttä maahanmuuttajanuorten paradoksiin¹⁰ liittyen.

Lopuksi mainittakoon, että jo nämä kahdeksan haastattelua osoittivat kuinka erilaisessa tilanteessa nuoret voivat olla. Osalla nuorista oli hyvin vahva toimijuus ja selkeä kuva omasta identiteetistä. Toisilla toimijuus oli vahvojen ulkoisten rajauksien alaista. Tästä huolimatta nämä tapaukset osoittavat, että maahanmuuttotataustalla on tiettyjä eri tavoin näyttäytyviä piirteitä, jotka vaikuttavat nuoren toisen asteen valintaan ja nuoren toimijuuteen. Muun muassa se, mitä voidaan tehdä, se mitä halutaan tehdä ja se mitä

¹⁰ Katso luku 3.3 *Maahanmuuttajanuoret siirtymässä*.

jossain määrin pitää tai kuuluu tehdä, linkittyi nuorten maahanmuuttotaustaan. On siis asioita, jotka ovat maahanmuuttotaustaisille henkilöille kokemuksellisesti samankaltaisia erilaisista taustoista ja yksilöllisistä piirteistä huolimatta. Mielestäni tutkimuskirjallisuudessa kartetaan liikaa maahanmuutosta tehtäviä yleistyksiä ja yhteenvetoja. Taustalla voi olla pelko tämän heterogeenisen maahanmuuttajien ryhmän harhaanjohtavan homogeenisestä kuvauksesta. Maahanmuutto itsessään on kuitenkin tapahtuma, jota sopii tutkia ja kuten tässäkin tutkimuksessa on selvinnyt, sillä on tiettyjä vaikutuksia ja yhteyksiä muihin mekanismeihin yhteiskunnassa, jotka saattavat olla hyvin spesifejä ja juuri maahanmuutolle tyypillisiä.

LÄHTEET

- Aaltonen, S. 2002. Elämän umpisolmuja avaamassa Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Pekkarinen, E., Vehkalahti, K. & Myllyniemi, S. (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä*, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Shemsedini, G., Stenberg, H., Saarilampi, M., Sarparanta, T., Vuori H. & Väätäinen, H. 2019. Taustalla on väliä. Ulkomaalais-taustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla. Tampere: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Akos, P. & Galassi, J.P. 2004. Middle and High School Transitions as Viewed by Students, Parents, and Teachers. *Professional School Counseling, Vol. 7, No. 4*, 212–221.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2010. Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen T. & Haikkola, L. (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*, Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 106, 45–66.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2002. The Generation In-between: Somali youth and schooling in metropolitan Helsinki. *Intercultural Education, 13(3)*, 275–290.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2015. *Kasvatussosiologia*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ball, S.J. 2003. Class Strategies and the Education Market. The middle classes and social advantage. London: RoutledgeFalmer.
- Bartl, W. & Sackmann, R. 2014. Path Dependency, Demographic Change, and the (De-)Differentiation of the German Secondary School System. *Zeitschrift für Soziologie, Vol. 43, No. 1*, 50–69.
- Berry, J. 1997. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review, 5*–68.

- Berry, J.W. & Sam, D.L. 2016. Theoretical perspectives . Teoksessa Berry, J.W. & Sam, D.L. (toim.) *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press. 11–29.
- Birman, D. 2006. Measurement of the "Acculturation Gap" in Immigrant Families and Implications for Parent-Child Relationships. Teoksessa Bornstein M. & Cote, L.R. (toim.) *Acculturation and Parent-Child Relationships: Measurement and Development*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 113–134.
- Boomkens, C. Metz, J.W., Schalk, R.M.J. & Van Regenmortel, T.M.R. 2019. The role of social environment in acquiring agency in Girls Work. *Children and Youth Services Review* 104, 719–735.
- Brah, A. 2007. Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit. Teoksessa Kuortti, J. Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Kolonialismin jäljet: Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus,.
- Brochmann, G. & Hagelund, A. 2012. Immigration Policy and the Scandinavian Welfare State 1945-2010. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Brown, B.B. 1989. The role of peer groups in adolescents' adjustment to secondary school. Teoksessa Berndt, T.J. & Ladd, G. Peer (toim.) *Relationships in child development*. Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Crul, M. & Schneider J. 2009. The Second Generation in Europe: Education and the Transition to the Labour Market. TIES.
- Dinovitzer, R. Hagan, J. & Parker, P. 2003. Choice and Circumstance: Social Capital and Planful Competence in the Attainments of Immigrant Youth. *The Canadian Journal of Sociology* Vol. 28, No. 4, 463–488.
- Emirbayer, M. & Mische, A. 1998. What Is Agency? *American Journal of Sociology*, Vol. 103, No. 4, 962–1023.
- Evans, K. 2017. Bounded Agency in Professional Lives. Teoksessa Goller M. & Paloniemi, S. (toim.) *Agency at Work*. Springer International Publishing. 17–36.

- Evans, K. 2002. Taking Control of their Lives? Agency in Young Adult Transitions in England and the New Germany. *Journal of Youth Studies* 5 (3), 245–269.
- Hall, S. 1997. *Cultural Identity and Diaspora*. Routledge.
- Hamilton, M. & Adamson, E. 2013. Bounded agency in young carers' lifecourse-stage domains and transitions. *Journal of youth studies*, 16(1), 101–117.
- Hamilton, M., Hill, E. & Adamson, E. 2021. A 'career shift'? Bounded agency in migrant employment pathways in the aged care and early childhood education and care sectors in Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47 (13), 3059–3079.
- Harrikari, T. 2017. Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä: Toinen moderni. Lastensuojelu (SOSNET-verkkokurssi). <https://moniviestin.uta.fi/videot/yhteiskuntatieteiden-tiedekunta/sosiaalityo/kurssit-2017/sosnet/lastensuojelun-yhteiskunnallinen-tehtava-2#position=0> (haettu 14.5.2020).
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Holmberg, L., Kalalahti, M., Varjo, J., Kivirauma J., Mäkelä, M-L., Saarinen, M., Zacheus, T. & Jahnukainen, M. 2018. Educational trajectories of immigrant-origin youths in Finland: a mixed methods analysis. *Journal of Education and Work* 31:7-8, 563–578.
- Holopainen, J., Kalalahti, M. & Varjo, J. 2017. "Mun tehtävä on tukea ja esittää kysymyksiä ja kulkea rinnalla" – Asiantuntijoiden näkemyksiä maahanmuuttaja-taustaisten nuorten siirtymisestä toiselle asteelle. *Kasvatus* 48(3), 203–216.
- Howarth, C., Wagner, W., Magnusson, N. & Sammut, G. 2014. "It's Only Other People Who Make Me Feel Black": Acculturation, Identity, and Agency in a Multicultural Community. *Political Psychology* 35(1), 81–95.
- Hyvärinen, S. & Erola, Jani. 2011. Perhetaustan vaikutus toisen polven maahanmuuttajien kouluttautumiseen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (6), 644–657.

- International Organisation for Migration. 2019. IOM Glossary on Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf (haettu 24.4.2020).
- Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. 2019. Oma paikka haussa. Helsinki: Gaudeamus.
- Juvonen, T. 2015. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen: nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto.
- Jyrkämä, J. 2013. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Teoksessa Heikkinen, E., Jyrkämä, J., Rantanen T. & Aromaa, A. (toim.) *Gerontologia 3*. Helsinki: Duodecim.
- Kalalahti, M., Silvennoinen, H. & Varjo, J. 2015. Vuorovaikutusta ja valintoja: vanhempien osallisuus lasten koulusaavutusten ja kouluvalintojen taustalla. *Nuorisotutkimus 3*, 37–58.
- Kalalahti, M., Varjo, J., Zacheus, T., Kivirauma, J., Mäkelä, M-L., Saarinen, M. & Jahnukainen, M. 2017. Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. *Yhteiskuntapolitiikka 82 (1)*, 647–658.
- Keefe, Mary. 2017. Transition to Junior Secondary Schooling for Students with Learning Difficulties and Disabilities: A Study in Personalised Learning and Building Relational Agency in Schools. *Inclusive Principles and Practices in Literacy Education*, 213–230.
- Kilpi-Jakonen, E. 2011. Continuation to Upper Secondary Education in Finland: Children of Immigrants and the Majority Compared. *Acta sociologica 54.1*, 77–106.
- Korkiamäki, R. 2015. Lasten ja nuorten arkisen toimijuuden tukeminen. Teoksessa Häkli, J., Kallio K.P. & Korkiamäki, R. (toim.) *Myönteinen tunnistaminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 131–165.
- Lappi, O. & Portin, M. 2017. Vieraskieliset perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa 2010-luvulla. Helsinki: Opetushallitus.

- Lapsen oikeuksien sopimus. Yhdistyneet Kansakunnat 1989.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> (haettu 20.5.2020).
- Larja, L., Sutela, H. & Witting, M. 2015. Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin.
https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_001.html (haettu 13.4.2020).
- Lavalette, M. & Penketh, L. 2014. *Race, Racism and Social Work: Contemporary Issues and Debates*. Bristol: Policy Press.
- Leopold, L. ja Shavit, Y. 2013. Cultural Capital Does Not Travel Well: Immigrants, Natives and Achievement in Israeli Schools. *European Sociological Review* 29 (3), 450–463.
- Liebkind, K., Mähönen, T.A., Varjonen, S. & Jasinskaja-Lahti, I. 2016. Acculturation and identity. Teoksessa Sam D.L. & Berry, J.W. (toim.) *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press. 30–49.
- Lorenzo, F.M.E., Galvez-Tan, J., Icamina, K. & Javier, L. 2007. Nurse Migration from a Source Country Perspective: Philippine Country Case Study. *Health Services Research*, 1406–1418.
- Lähteenmaa, J. 2010. Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. *Työpoliittinen aikakauskirja*. Helsinki: Työministeriö, 4/2010
- Malin, M. & Anis, M. 2013. Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. 141–162.
- Malm, K. 2018. Itsenäistyvä nuori, vahtistuva toimija – tukea täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura & Suomen Punainen Risti.
- Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.)

- Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. 23–54.
- McMahon, M., Watson, M. & Patton, W. 2014. Context-Resonant Systems Perspectives in Career Theory. Teoksessa Arulmani, G., Bakshi, A.J., Leong F.T.L & Watts, A.G. (toim.) *Handbook of Career Development : International Perspectives*, New York: Springer. 29–41.
- Mähönen, T.A. & Jasinskaja-Lahti, I. 2013. Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. 247–261.
- Mäkelä, M-L. 2019. *Toiset tytöt?* Suomalaisten maahanmuuttotaustaisten tyttöjen toimijuus peruskoulusta toiselle asteelle siirryttäessä. Turku: Turun Yliopisto. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, 0082-6995; osa 483.
- Nauck, B. & Settles, B.H. 2001. Immigrant and Ethnic Minority Families: An Introduction. *Journal of comparative family studies* 32.4, 461–463.
- Niemi, A-M., Kalalahti, M., Varjo, J. & Jahnukainen, M. 2019. Neuvotteluja ja sovittelua: Kriittisiä havaintoja ohjaustyöstä. Teoksessa Jahnukainen, M., Kalalahti M. & Kivirauma, J. (toim.) *Oma paikka haussa*, Helsinki: Gaudeamus. 49–69.
- Niemi, P. 2016. Ohjaus ja oppilaiden urapohdinta: Turkulaisten peruskoulun päättöluokkalaisten ohjauskokemukset urapohdinnan selittäjinä. Turku: Turun yliopisto. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, 2343-3205; osa 423.
- Nijnatten, C. 2010. Social Agency and Social Context. Teoksessa Nijnatten, C. (toim.) *Children's Agency, Children's Welfare: A Dialogical Approach to Child Development, Policy and Practice*. Bristol: Bristol University Press. 51–70.
- OECD, 2017. *Catching Up? Intergenerational Mobility and Children of Immigrants*, OECD Publishing, Paris.
- Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2005. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Parsons, F. 1909. *Choosing a Vocation*. Boston: Houghton Mifflin company.
- Peltola, M. 2014. Kunnollisia perheitä: Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 1799-9219; 147.
- Perna, L. & Titus, M. 2005. The Relationship between Parental Involvement As Social Capital and College Enrollment: An Examination of Racial/Ethnic Group Differences. *The Journal of Higher Education* 76 (5), 485–518.
- Peters, M.E. 2017. *Trading barriers: immigration and the remaking of globalization*. Princeton University Press: Princeton.
- Phinney, J.S., Berry, J.W., Vedder, P. & Liebkind, K. 2006. The Acculturation Experience: Attitudes, identities, and Behaviours of Immigrant Youth. Teoksessa Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L. & Vedder, P. (toim.) *Immigrant Youth in Cultural Transition*, Lontoo: Lawrence Elbaum. 167–184.
- Piedra, L. & Engstrom, D. 2009. Segmented Assimilation Theory and the Life Model: An Integrated Approach to Understanding Immigrants and Their Children. *Social Work* 54 (3) (So), 270–277.
- Pietikäinen, R. 2007. *Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin?* Tutkimusinventari nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisu 13. <http://www.nuorisotutkimus.fi/images/julkaisuja/inventaari.pdf>
- Portes, A. & Zhou, M. 1993. The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530, 74–96.

- Raffe, D. 2008. The concept of transition system. *Journal of Education and Work* 21 (4), 277–296.
- Rasinkangas, J. 2013. Maahanmuuttajien asuminen ja alueellinen sijoittuminen. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. 123–140.
- Renzaho, A., Dhingra, N. & Georgeou, Nichole. 2017. Youth as contested sites of culture: The intergenerational acculturation gap amongst new migrant communities—Parental and young adult perspectives. *PLoS ONE* 12(2), e0170700. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0170700>.
- Rumbaut, R. 2004. Ages, Life stages and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generation in the United States. *International Migration Review* 38(3), 1160–1205.
- Saarinen, M. & Kalalahti, M. 2019. Itsenäisesti vai kavereiden perässä? Vertaissuhteet ja maahanmuuttotilasta koulutusvalinnoissa.” Teoksessa Jahnukainen, M., Kalalahti M. & Kivirauma, J. (toim.) *Oma paikka haussa*, Helsinki: Gaudeamus. 200–222.
- Sam, D. & Berry, J. 2016. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Schnell, P. 2014. *Educational Mobility of Second-generation Turks: Cross-national Perspectives*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Suihkonen, S. 2007. Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Teoksessa Juutilainen P-K. (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen*. Joensuu: Joensuun Yliopisto. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/juutilainen-p-suhteita-ja-suunnanottoa-nakokulmia-nuorten-ohjaukseen-2007.pdf>, 33–56.

- Sutela, H. & Larja, L. 2015. Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_002.html (haettu 13.4.2020).
- Säävälä, M. 2013. Maahanmuutto perheilmionä. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. 101–122.
- Teräs, M., Cools, C. & Lasonen, J. 2015. Maahanmuuttotaustaiset Nuoret Koulutuksen Siirtymässä: Viranomaisten Ja Nuorten Näkökulmat. *Ammattikasvatuksen Aikakauskirja 17 (3)*, 41–56.
- Teräs, M. & Kilpi-Jakonen, E. 2013. Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. 184–202.
- Tilastokeskus 2020a. Ulkomaalaistaustaiset.
<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html> (haettu 24.5.2020).
- Tilastokeskus 2020b. Ulkomaan kansalaiset.
<https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html> (haettu 20.4.2020).
- Tilastokeskus 2018. Väestörakenne 2017 Ulkomaalaistaustainen väestö.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2017/02/vaerak_2017_02_2018-06-20_fi.pdf (haettu 3.5.2020).
- Toiviainen, S. 2019. Suhteisia elämänpolkuja - yksilöiden elämänhallintaa? Koulutuksen ja työn marginaalissa olevien nuorten toimijuus ja ohjaus. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja, 1799-9219; 217.
- Turney, K. & Kao, G. 2009. Barriers to School Involvement: Are Immigrant Parents Disadvantaged? *The Journal of Educational Research 102(4)*, 257-271.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Valtonen, K. 2015. Social work and integration in immigrant communities: Framing the field. Burlington: Ashgate.
- Van Hear, N. 2010. Theories of Migration and Social Change. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1531–1536.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2007. Nuorten elämäntilanteen suunnittelun relationaalisia aspekteja. Teoksessa Juutilainen, P-K. (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/juutilainen-p-suhteita-ja-suunnanottoa-nakokulmia-nuorten-ohjaukseen-2007.pdf>, 9–32.
- Vedder, P. & Van Geel, M. 2011. Immigration. Teoksessa Levesque, R.J.R. (toim.) *Encyclopedia of Adolescence*. New York: Springer.
- Väestöliitto 2020. Maahanmuuttajat.
https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/ (haettu 24.5.2020).
- Walther, A. 2006. Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young (Stockholm, Sweden)* 14 (2), 119–139.

LIITTEET

LIITE 1 Aineisto-otteita analyysin teemoittelusta

* Lainauksissa, jotka ilmentävät useampaa suhdetyyppiä on lihavoidulla tekstillä korostettu kunkin tulkinnan kannalta oleellinen osa lainauksesta.

Teema	Teeman sisältöjä	Aineisto-otteita
Inspiraatio	Valinta suuntautuu jotain ala kohti. (Löytyy esimerkki lähipiiristä tai kiinnostus syntyy muovautuen vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa)	<ul style="list-style-type: none"> • me just mietitti lähiaikoina että mä haluisin farmaseutiksi, koska kaikki mun täti- tädit oli farmaseutteja, ja sitte mä olin sillee että olisi cool olla myös farmaseutti, et heiltä sais apuu ja kaikkee... (H8) • vaa sillee ku mun isoveliki on siel sähköalas. Mut se on amiksen puolelt. Ne tekee *töit*. Mut mä haluan mennä sillee lukiopulelt, sit mä opin enemmän siel (H7) • no sit ku mä oon niist kuullu, ja kyl mä oon ne pääosin nii esimerkiks netistä näin, et jaa tämmönen, tämmönen sana, et okei no mitäs tää tarkoittaa ja sit mä sain tietää et se tarkoitti tätä. Mut kyl se koulussaki jos me puhuttiin esim. terveystiedos tai jossain- tai niiku ku terveystiedossahan käydään myös mielenterveysasioita, nii sit ne alko kiinnostaa mua. Et no okei, et miten tää toimii? Ja miten ihmismieli pysyy tekee tällast kaikkee ja sit jos esimerkiks- jos siit on puhuttu jossain kavereitten kanssa jossain vaikka koulun jälkeen, tai. *Et* semmost niikun ...semmosta. Et se vähän niiku koulun kautta, netin kautta, ihan niiku semmosta (H3)

	Valinnasta tulee ajankohtaista	<ul style="list-style-type: none"> • no emmätiiä olikse et pakotti, mut kyl ne niiku sen asian toi esille ja sit mä aloin ite vähän sitä harkitsee... (H3) • no, mä oon silleen. Ollu tietoisena siitä- niinku ammatista- sillon ku mä olin seiskalla. Mä en ikinä aatellu et niiku, mä tekisin sitä itse. Mut sitte mun kaveri lähiaikoina mainitsi siitä ja sit mä aloin miettimään sitä enemmän ja enemmän. (H8)
Paine	Muiden toiveet	<ul style="list-style-type: none"> • Mut en mä kauheesti sillee ...avaa sitä juttua enempää, ku se on sanonu aina et lukio on parempi ja lukio on parempi et ...sit ku se o- mä sanoin sille et mä en välttämät jaksaa opiskella, sit se on sillee -sit ku sä meet sinne nii kyl sä jaksat. Sul tulee motii (H4) • ei ku mä haluan, ku ne on sanonu nii et tarvii joku insinööri meiän perheestä (H2) • koska hän halua kaikki lähihoitajapuolelle. Vaiks mun veliki, mun äiti kääns sen pään lähihoitajapuolelle. Seki halus autoalaa (H2)
	Valinnan vähättelynä näyttäytyvä paine	<ul style="list-style-type: none"> • ei oo, (ulosenkäys) mä en mieti niit melkee yhtää. Mä vaa sanon et okei miksei lukioo (ulosenkäys) (H6) • Mä tykkään laulaa* mä tykkään urheilla* ...joo. ....em ...mut mä en tiä miten se vaikuttaa siihen mä haen lukioo, mut mä haen lukioon, nyttien sen takia. koska se on ollu mun suunnitelmana yli kolme vuotta... nii- mä ei sillee- mä en... mul ei sillee mitenkää- mitään menetettävää jos mä menisin sinne, mut mul ei myöskää oo mitää menetettävää jos mä meen ammattikouluu. Et se- mul -mua ei sillee haittaa et kumpaa mä meen. Se on vaa se et vanhemmat ihanoi sitä enemmän et mä meen lukioon*. Mulle sil- mua ei sillee kiinnosta kumpaa mä meen. ... (H8)
Tuki	Käytännön apu	<ul style="list-style-type: none"> • mut tota toi et meil, mä en menny sinne yksin et mul oli mun äiti oli mukana, koska jotenki ehkä se oli ihan kiva saada moraalist tukee muutenki ku se kyyti sinne, ja keikkee (H3)

	Kannustus	<ul style="list-style-type: none"> • ei oo. a-aina kannustaa mua (H2) • Aina esim ku mä alotan et mä haluan olla näyttelijä nii SIT vast tulee kannustus et ”joo oo vaa, et se on tosi hyvä idea ja kaikkee näi” (H1)
	Muu emotionaalinen tuki	<ul style="list-style-type: none"> • Mut kyl jos siin ois niiku ainaki yks tuttu sieltä, nii sit siel ois se ketä niiku tuntis. Et ei mee sillee et ei tunne ketää (H4) • mut kyl- ei lukio ollu nii vaikee. Mul on kavereit ketkä on lukios, tai käyny lukion, sit ne on sillee et jos jaksaa vaa opiskella nii se on helppoo (H4) • mut tota toi et meil, mä en menny sinne yksin et mul oli mun äiti oli mukana, koska jotenki ehkä se oli ihan kiva saada moraalist tukee muutenki ku se kyyti sinne, ja keikkee (H3)
Ohjaus ja tieto	Kokemuksellinen tieto	<ul style="list-style-type: none"> • mut kyl- ei lukio ollu nii vaikee. Mul on kavereit ketkä on lukios, tai käyny lukion, sit ne on sillee et jos jaksaa vaa opiskella nii se on helppoo (H4) • ammatti, mä oon- *lääkealaa* ois mun mielest. Koska mun eno kävi lääkealan ja siit tuli niiku- et se työskentelee apteekissa. Ja sit se on sanonu, et on iha hyvä. *mut* se on vaikee, se kaikki-lääkejutut ja- nii et ne on vaikeit (H4) • me just mietitti lähiaikoina että mä haluisin farmaseutiksi, koska kaikki mun täti- tädit oli farmaseutteja, ja sitte mä olin sillee että olisi cool olla myös farmaseutti, et heiltä sais apuu ja kaikkee... (H8)
	Muu tietämysperustainen ohjaus	<ul style="list-style-type: none"> • heh emmä oikeest tiä, mut kaikki kaverit sanoo, kannattaa mennä sinne ja saat hyvää palkkaa viel (H5) • nii esim nyt- mää nyt päätän et mä meen amiksee. Ekaks n- tieks mä halusin autoalaa, sit sen jälkeen mä kysyin mun äitilt ja mun isält et kannattaaks mennä tonne autoalal. Se on et ei kannata, koska tieks ei siinä o hyvää tulevaisuut et tieks ...nii st- et mee johonki mist sä tykkäät ja mist tieks tulee... (H5)

		<ul style="list-style-type: none"> • se mun sukulainen kenen kaa mä liikun. Se sanoo se on vaarallist, (epäselvää) ...koska siin on sähköö ja (H2)
	Tiedon puute	<ul style="list-style-type: none"> • mmm varmaa se et, ee no. Se ei käyny kouluu, ku se oli nuorempi koska ... no se oli sillo hankalampaa, oli se maahanmuuttojuttu ja kaikki 'tälläset pakolaisjutut' -mut siis noi ks- se ei käyny lu- kouluu... (H8)
Mahdollisuus	Vaihtoehto	<ul style="list-style-type: none"> • siihen ammattii mihin mä pääsen, mis mä oon hyvä. Siihe- esimerki- mun isäl on oma firma. Nii mä oon miettiny niiku mennä myös siihe. (H6) • ja mä aina halusin mennä X-maahan opiskelemaan koska, mun tädit asuu siellä ja mä vaa rakastan X-maata- mä niiku puoliks asun siellä. Ku me käydää siellä joka kesä , niiku meil on kaikki meiän sukulaiset siel, jos jotkut on siel ja sitte me vaa käydään siel tosi paljon. (H8)
	Osaamisen kehittyminen suhteiden kautta	<ul style="list-style-type: none"> • Se ois mulle paljon helpompi (epäselvää) osaan niiku monta kieltä. Et jos tulis joku näytelmä nii mä katon eka et mitä kielinen se on. Sit jos se on mulle sopiva nii miks ei. (H1) ... ei siis ku mun isä oli asunu X-maassa jonkuu verran ja nii sillee (H1)
Sosiaalinen identifikaatio	Samaistumisia ryhmään tai yhteisöön	<ul style="list-style-type: none"> • Ku meidän perhe on myös X maasta, sit meidän perhees on myös; liittyy niiku musiikista aika paljon, sillee niiku tullu vähä niiku motia ja kaikkee (H1) okei (H) (ollaan) esiintyjä ja kaikkee sillee (H1) • okei. Onks sun tiimissä muut sillee tosissaa- tai ooks sä tosi- (H) oon mä tosi (tavoitteellinen jalkapallon suhteen), mut samal mä pidän hauskaa niiku (H6) no onks muut sun tiimissä sillee tavotteleeks he kans jalkapallo-uraa? (H) joo neki kaikki tämmösii (H6) Onks siel vähä tämmönen ammattimaisempi meininki siin tiimis? (H) juu (H6)

LIITE 2 Teemahaastattelun runko

*Aakkostettuna esimerkkikysymyksiä ja aiheita.

1. Haastattelun tarkoitus ja kulku
  - a. Haastattelun keston ja sisällön läpi käynti
  - b. Mahdollisuus lopettaa, kieltäytyä vastaamasta ja pyytää selvennyksiä
2. Tutustuminen/identiteetti
  - a. Ikä, koulu ym.
  - b. Miten kuvailisit itseäsi?
  - c. Millainen olet?
3. Sosiaalinen ympäristö
  - a. Ketkä ovat itsellesi läheisimpiä henkilöitä?
  - b. Kenen kanssa vietät vapaa-aikaa?
  - c. Koulun kannalta tärkeät henkilöt?
4. Valinta
  - a. Mitä aloja harkitset? Miksi?
  - b. Millainen haluat olla?
  - c. Onko joku ollut mukana sinun valintaprosessissasi? Miten?
5. Lisättävää/palaute
  - a. Haluaisitko sanoa vielä jotain näistä aiheista tai tästä haastattelusta?